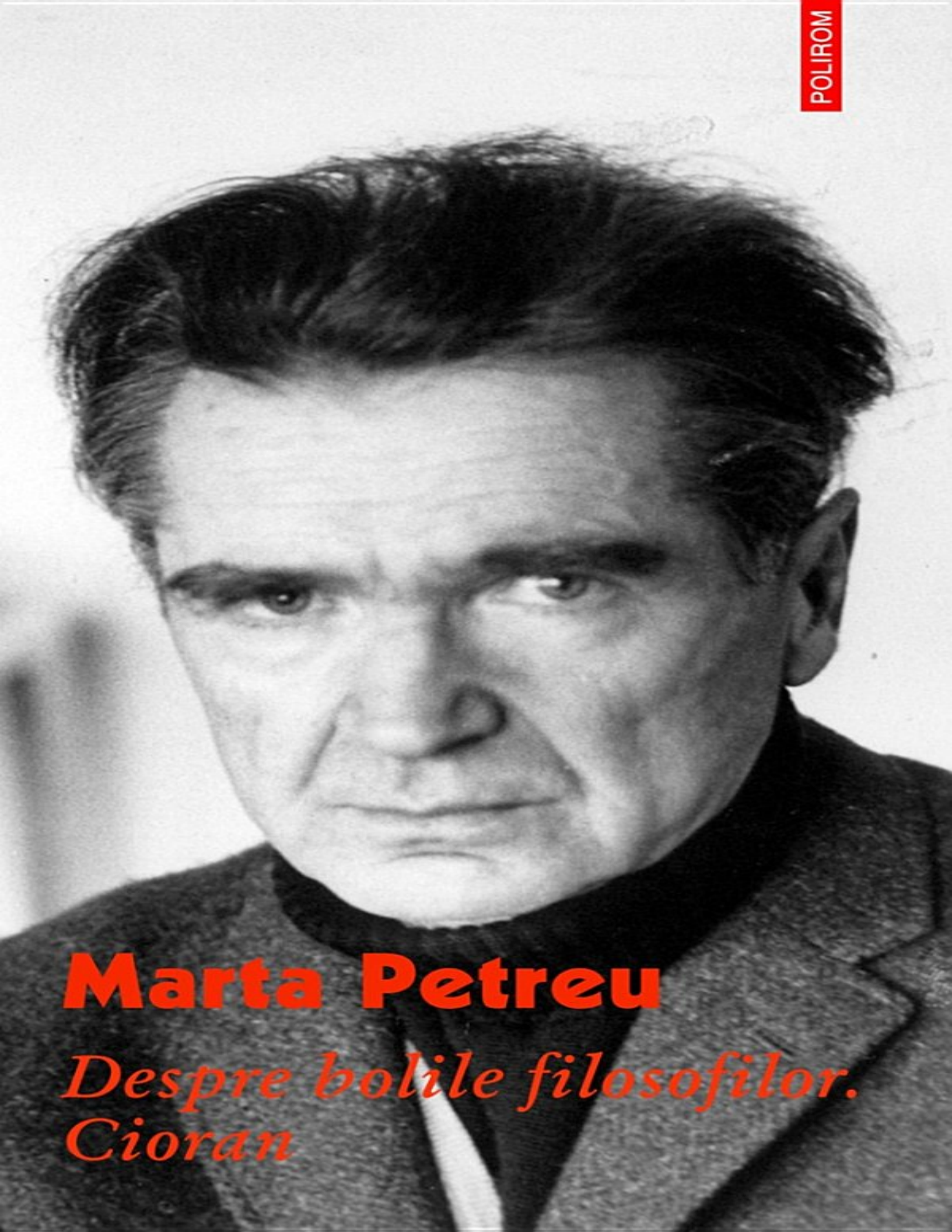

POLIROM

Marta Petreu

Despre bolile filosofilor. Cioran

Marta Petreu

Despre bolile filosofilor.
Cioran

Ediţia a II-a, revăzută

Editura Polirom
Editura Biblioteca Apostrof

2010

© Biblioteca Apostrof, 2008, 2010

Colecţia: „Ianus“
coperta I: Cioran, fotografie de Sophie Bassouls

Editura Biblioteca Apostrof
400079, Cluj-Napoca
str. I.C. Brătianu, nr. 22
pentru corespondenţă: CP 1095, OP 1 Cluj, 400750
telefon/fax: 0264/432 444
apostrof@revista-apostrof.ro
ISBN eBOOK: 978-973-46-2149-1
ISBN: 978-606-8007-21-2
ISBN: 978-973-46-1672-5

Această carte în format digital (e-book) este protejată prin copyright şi este destinată exclusiv utilizării ei în scop privat pe dispozitivul de citire pe care a fost descărcată. Orice altă utilizare, incluzând împrumutul sau schimbul, reproducerea integrală sau parţială, multiplicarea, închirierea, punerea la dispoziţia publică, inclusiv prin internet sau prin reţele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informaţiei, altele decât cele pe care a fost descărcată, revânzarea sau comercializarea sub orice formă, precum şi alte fapte similare săvârşite fără permisiunea scrisă a deţinătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislaţiei cu privire la protecţia proprietăţii intelectuale şi se pedepseşte penal şi/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

În memoria Laurei

Iniţierea în boală

„Ar trebui să existe o singură biografie: a bolilor noastre.“

Cioran, *Caiete*, iunie 1966

[SIMPTOME ŞI BOLI]

Febră, febră continuă, slăbiciune extremă, furnicături în nervi, furnicături în picioare, dureri de cap, de gît, de urechi, urechi înfundate, nas înfundat, senzaţie de idioţie, meteodependenţă, ceaţă pe creier, neatenţie, oboseală, apăsare pe creier, eclipse de memorie, prostraţie, nervozitate, dureri peste tot, pierdere în greutate, intoleranţă la frig; reumatism, nevrită, răceală, gripă, catar tubar, sinuzită, rinită, „rinită cronică“, gutunar, amigdalită, traheită, depresie, neurastenie, angoasă, nervozitate, emotivitate, insomnie, gastrită, hipertensiune arterială, acid uric în sînge, miopie... Nu, nu am terminat de înşirat nici simptomele, nici bolile care l-au asaltat pe Cioran. Şi nu am numit-o încă pe aceea de care s-a temut aşa de tare, încît, deşi i-a urmărit atent şi înfricoşat simptomele prin care-şi anunţa prezenţa în corpul lui, Cioran i-a refuzat în mod magic numele, poate cu speranţa ascunsă că, dacă n-o numeşte, ea îl va cruţa, totuşi: „O boală, oricît de cumplită, e suportabilă, cu condiţia să nu-i dai nume“, îşi descînta acest mare bolnav în *Caietele* sale[1]. Presupun că un psihiatru i-ar putea pune lui Cioran un baroc diagnostic specializat. Dar nici cu asta nu ar fi epuizată lunga listă a suferinţelor filosofului. Fără loc de muncă (nu uit excepţia din 1936-1937, Liceul Andrei Şaguna din Braşov), fără o meserie definitivă, fără venituri, fără proprietate, fără cetăţenie şi fără patrie, deci definibil mai ales prin negaţii, Cioran a avut în schimb o bogată recoltă de simptome maladive şi de boli.

[O CARIERĂ DE SUFERIND]

O carieră de suferind, altfel spus, şi o identitate de bolnav, prin care şi-a scuzat nu o dată umilitoarea – în propriii săi ochi – inactivitate. La fel, nu o singură dată Cioran s-a declarat liber de orice influenţă livrescă şi fasonat în întregime de bolile şi de fiziologia sa dereglată. „Dacă am înţeles cîte ceva, meritul revine exclusiv carenţelor sănătaţii mele“[2], recunoaşte el. Iar cînd cineva încercă „să mă explice prin lecturile mele“, devine şi mai explicit:

> „Îi răspund că sînt rezultatul infirmităţilor mele [...]. Viziunea mea despre lucruri *precedă* formarea mea intelectuală“[3].

[CATASTROFA]

Lunga carieră de bolnav a lui Cioran a început foarte devreme, în adolescenţă, poate chiar în copilărie. De obicei, filosoful îşi datează intrarea în teritoriile mlăştinoase ale bolii la 16-17 ani, cînd a fost lovit de „catastrofa“[4] insomniei şi de „boli cari ating pe oameni numai la batrîneţe“[5] – adică de reumatism. Uneori însă el coboară pragul cronologic al iniţierii în suferinţa fizică:

> „Am dureri de cap din pricina unei rinite cronice“,

îi scrie el, în 17 februarie 1981, lui Relu, comentînd apoi cu amărăciune:

> „Tîrăsc mizeria asta de 70 de ani!“[6].

Or, dacă facem socoteala, reiese că făcea rinite de la un an – ceea ce, firește, nu este exclus!, dar e exclus să-şi amintească – sau chiar de la naştere. În memoria foarte precisă a filosofului, însă, vîrsta la care în el s-a produs o misterioasă ruptură de echilibru fizic şi psihic rămîne, cel mai adesea, cea de 17 ani:

> „De la vîrsta de şaptesprezece ani, sînt atins de o boală ascunsă, insesizabilă dar care mi-a măcinat ideile şi iluziile: furnicături în nervi, zi şi noapte, ce nu mi-au îngăduit... nici un moment de uitare“[7]; „...*obsesia* morţii a apărut abia la 16-17 ani...“[8].

[UN ŢĂRAN]

Pentru timpul de dinainte de această fractură, Cioran se autodescrie pur şi simplu drept un copil fericit şi sănătos, care, la Răşinari, avea „mult din felul de a fi al unui ţăran“[9]. Adică, era „destul de robust“ şi „de rezistent“[10], avea „un fond de veselie“ pe care apoi „starea proastă a sănătaţii mele l-a distrus“[11], trăia în aer liber şi umbla desculţ pînă-n noiembrie, intrînd cu picioarele goale „în apa îngheţată a rîului ce curgea lîngă casa noastră“[12]. Cum va acuza mai tîrziu, se pare că aşa s-

a şi „procopsit“ cu reumatismul care l-a torturat toată viaţa[13] şi de care n-a reuşit să scape nici cu băile sărate şi calde de la Ocna Sibiului, nici cu împachetările în nămol de la Techirghiol, nici cu băile sufluroase de la Enghien. Mai mult, el susţine că tratamentul balnear e vinovat pentru declanşarea bolii sale psihice: insomnia, cu revelaţiile ei metafizice cu tot.

[FIUL MAMEI]

Alteori, Cioran îşi pune misterioasele furnicături din picioare, precum şi celelalte multe beteşuguri (nervii şi melancolia, frecventele infecţii ale căilor respiratorii superioare, intoleranţa la soare, hipertensiunea arterială etc.), pe seama eredităţii sale încărcate, el fiind punctul terminus al unei „spiţe degenerate“. Iar prin asta, Cioran s-a recunoscut şi s-a revendicat, cu povara bolilor sale, drept fiul mamei sale.

Indiferent care a fost cauza reală a îmbolnăvirii lui timpurii, apa rece a pîrîului din Răşinari sau moştenirea „artritică“ pe linie maternă, începînd cu anul 1927 – adică de la 16 ani – avem indicii ale diverselor boli şi ale diferitelor cure de însănătoşire prin care a trecut Cioran. În vara anului 1927 înota, de pildă, în compania lui Petru Ţincu, cu care avea pretenţioase discuţii literare, în lacurile sărate de la Ocna Sibiului[14]. În 1930, în compania tatălui său, e din nou la Ocna Sibiului, unde face o „cură de băi calde“ şi sărate, care nu numai că nu i-au vindecat reumatismele, ci i-au developat intoleranţa la apa sărată şi la soare, ba, mai mult, s-au dovedit „fatale pentru nervii mei“, declanşîndu-i neîntrerupta veghe:

> „Îmi aduc aminte că insomniile mele au început la Ocna Sibiului (cam în 1930, dacă nu mă înşel)“[15].

În 1931 încerca din nou „să scap de proaspetele mele reumatisme“ la Tekirghiol, făcînd „băi de nămol“, cură ce „nu mi-a servit la nimic“[16].

[FIZIC ŞI METAFIZIC]

La nimic pe plan biologic, de fapt, pentru că boala sau bolile au copt în el o mutaţie pe care sînt tentată s-o numesc psihică, dar pe care el o numeşte, în limbajul generaţiei sale, „metafizică“: „La mine, totul are o bază fiziologică şi metafizică. Am sărit peste «psihic»...“[17]. Şi anume, a descoperit valoarea filosofică a suferinţei, funcţia ei de *principium individuationis*. Mărturia directă a acestei revelaţii o avem în scrisorile din tinereţe către Bucur Ţincu, în care, plîngîndu-se mereu că este sensibil la frig şi pe deasupra bolnav, fapt pentru care urmează „un tratament“, exclamă:

> „La vîrsta mea puţini cunosc ceea ce înseamnă boala şi durerea. Poate din acest motiv eu pricep unele lucruri mai bine decît alţii. Suferinţa te pune vecinic în faţa vieţii, te scoate din spontan şi iraţional, reducîndu-te la o făptură prin excelenţă contemplativă“[18].

Şi precizează:

> „faptul de a fi fost 3 ani de zile bolnav de boli cari ating pe oameni numai la bătrîneţe m-a separat complect de

ceilalţi“; „Distanţa dintre mine şi cei de aceeaşi vîrstă îmi pare enormă“[19].

1 Cioran, *Caiete*, 1957-1965, I, cuvînt înainte de Simone Boué, traducere de Emanoil Marcu şi Vlad Russo, Bucureşti, Ed. Humanitas, 1999, notă din 1963, p. 198.
2 Cioran, *Caiete*, I, notă din 1964, p. 238.
3 Cioran, *Caiete*, I, notă din 1960, p. 59.
4 Cioran, Convorbiri cu Helga Perz; Convorbiri cu Lea Vergine; vezi *Convorbiri cu Cioran*, Bucureşti, Ed. Humanitas, 1993, p. 35, 134; Cioran, *Caiete*, I, p. 31.
5 Cioran, scrisoare către Bucur Ţincu, 23 sept. 1932, în Cioran, *12 scrisori de pe culmile disperării*, ediţie de Ion Vartic, Cluj, Ed. Biblioteca Apostrof, 1995, p. 56.
6 Cioran, scrisoare către Relu, 17 febr. 1981, în Cioran, *Scrisori către cei de-acasă*, stabilirea textelor de Gabriel Liiceanu şi Theodor Enescu, ediţie de Dan C. Mihăilescu, Bucureşti, Ed. Humanitas, 1995, p. 188.
7 Cioran, *Caiete*, I, p. 31-32.
8 Cioran, *Apocalipsa după Cioran*, interviu de Gabriel Liiceanu, în Gabriel Liiceanu, *Itinerariile unei vieţi: E. M. Cioran, Apocalipsa după Cioran*, Bucureşti, Ed. Humanitas, 1995, p. 74.
9 Cioran, Convorbiri cu Fernando Savater, în *Convorbiri cu Cioran*, p. 17.
10 *Ibidem*, p. 17.
11 Cioran, *Caiete*, I, p. 204.
12 Cioran, *Caiete*, 1967-1972, III, traducere din franceză de Emanoil Marcu şi Vlad Russo, Bucureşti, Ed. Humanitas, 2000, p. 31.
13 Cioran, *Caiete*, III, p. 31.
14 Cioran, scrisoare către Relu, Dieppe, 9 aug. 1973, în *Scrisori către cei de-acasă*, p. 110.
15 Cioran, scrisoare către Relu, Dieppe, 29 iul. 1975, în *Scrisori către cei de-acasă*, p. 134.
16 Cioran, scrisoare către Wolf Aichelburg, Dieppe, 26 aug. 1971, în *Scrisori către cei de-acasă*, p. 245.
17 Cioran, *Caiete,* I, notă din 1962, p. 139. Să notăm că aceeaşi obsesie, a „metafizicului şi a biologicului“, cu punerea în paranteză a problemelor psihologice şi morale, şi-o recunoştea şi Mircea Eliade. Vezi *Jurnalul portughez*, în *Jurnalul portughez şi alte scrieri*, I, prefaţă şi îngrijire de ediţie de Sorin Alexandrescu, Bucureşti, Ed. Humanitas, 2006, p. 202.
18 Cioran, scrisoare către Bucur Ţincu, Sibiu, 22 dec. 1930, în Cioran, *12 scrisori de pe culmile disperării*, p. 33.
19 Cioran, scrisoare către Bucur Ţincu, Sibiu, 23 sept. 1932, în Cioran, *12 scrisori de pe culmile disperării*, p. 56, 57.

De la boală la filosofie

[REVELAŢIILE DURERII]

Declanşată la 17 ani – adică la vîrsta la care un adolescent trece prin violentele prefaceri alchimice ale autodescoperirii individualităţii şi subiectivităţii sale – şi, în plus, avînd o anume durată, maladia lui Cioran a reprezentat o criză adîncă şi cuprinzătoare, care şi-a pus pentru totdeauna amprenta pe întreaga lui personalitate. „Revelaţiile durerii“ au fost, ca într-un ciclu alchimic dus pînă la capăt, totale, Cioran recunoscîndu-se „ars pînă în substanţa intimă a fiinţii lui de flacăra durerii“[20]. Nu este vorba despre o durere sufletească, despre o închipuită suferinţă preluată din cărţi, ci despre bolile sale somato-psihice: reumatismul şi insomnia pustiitoare. Coroborînd cele *12 scrisori de pe culmile disperării* cu scrierile lui Cioran din timpul aceastei crize (care a durat cam pînă în ’33-’34), nu putem să nu observăm că şi în volumul său de debut, *Pe culmile disperării*, şi în eseurile sale din reviste, tînărul autor invocă neîncetat şi autoritar o experienţă personală capitală, despre care i-a scris lui Ţincu: suferinţa organică, boala.

[BOALA]

În *Pe culmile disperării*, mărturisirea ţîşneşte chiar în primul eseu al cărţii, „A fi liric“:

> „N-ai bănuit niciodată ce ascunzi în tine şi ce ascunde lumea, trăiai periferic şi mulţumit, cînd cea mai serioasă experienţă după experienţa morţii (ca presentiment al muririi), experienţa suferinţei, pune stăpînire pe tine...“.

Şi continuă, explicit:

„Suferinţa adevărată izvorăşte din boală“[21].

Experienţa interioară acumulată de el în această perioadă l-a dus la scris. Dacă în 4 martie 1932 îi destăinuia lui Ţincu revelaţiile nopţilor nedormite şi „sentimentul astenic al vieţii“, peste o lună, la 5 aprilie 1932, îi scria, solemn:

[SĂ SCRIU CEVA CU SÎNGE]

„Drag prieten, /Am luat o hotărîre care este destul de impresionantă pînă la a deveni obsesie pentru mine. Este vorba să mă retrag în provincie şi să mă apuc să scriu ceva închegat în decurs de patru luni de zile. [...] Am impresia puternică a unei acumulări de experienţe interioare care se cer lămurite. Ca atare scrisul devine în cazul meu o necesitate de precizare ce mă priveşte exclusiv. Gîndul acesta a răsărit spontan; de aceea îl cred autentic. Scrisul are valoare numai întrucît obiectivează o trăire, întrucît dincolo de expresie găseşti viaţa, dincolo de formă conţinutul. Aş vrea să scriu ceva cu sînge. Aceasta, fără gîndul unui efect poetic, ci concret, în accepţia materială a cuvîntului. [...] Suferinţa mi-a dat [...] curajul afirmării, îndrăzneala expresiei şi pornirea spre paradox...“[22].

Am dat acest lung şi explicit citat pentru a arăta înlănţuirea experienţelor interioare care au declanşat scrisul lui Cioran. El s-a ţinut de cuvînt şi s-a retras intermitent „în provincie“, fără însă să izbutească să-şi termine cartea în patru luni, cum plănuise; ca dovadă, în 8 aprilie 1933, de ziua lui, scria încă la carte[23], autoproclamîndu-se „specialist în problema morţii“. A scris la ea şi-n vara anului 1933, în munţi, la Păltiniş-Şanta, finisîndu-şi probabil manuscrisul pînă în preajma plecării în Germania (23 octombrie 1933).

20 Cioran, *Revelaţiile durerii*, eseuri, ediţie îngrijită de Mariana Vartic şi Aurel Sasu, prefaţă de Dan C. Mihăilescu, Cluj, Ed. Echinox, 1990, p. 90. Sintagma „revelaţiile durerii“ este a lui Cioran, reprezentînd titlul unui eseu de-al său din 1933 (publicat în *Azi*) şi titlul, inspirat ales de editori, pentru culegerea de eseuri.

21 Cioran, *Pe culmile disperării,* Bucureşti, Ed. Fundaţia pentru Literatură şi Artă Regele Carol II, 1934, p. 8.

22 Cioran, *12 scrisori de pe culmile disperării*, p. 51-52.

23 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 18.

Ce se-ntîmplă dacă ai dureri de picioare

[TREZIREA DIN SOMNUL ORGANIC]

În *Pe culmile disperării,* boala este prezentă de la început pînă la sfîrşit, conţinutul cărţii fiind format din chiar descoperirile metafizice pe care tînărul autor le-a făcut datorită maladiei. Suferinţa a lucrat în el radical, trezindu-l din somnul organic, din beatifica inconştienţă a vîrstei şi din aromitoarea naivitate a sănătăţii, pentru a-l transborda într-o stare care i-a flatat orgoliul: luciditatea:

> „La vîrsta mea puţini cunosc ce înseamnă boala şi durerea. Poate din acest motiv eu pricep unele lucruri mai bine decît alţii. Suferinţa te pune vecinic în faţa vieţii, te scoate din spontan şi iraţional, reducîndu-te la o făptură prin excelenţă contemplativă“,

îi scrie Cioran lui Ţincu, la 22 decembrie 1930, prefigurînd conţinutul cărţii de debut. Şi adaugă imediat:

[TRUFIA]

> „Trebuie să ţi-o mărturisesc sincer: pentru mine starea aceasta constituie un element de mîndrie“[24].

Adică, e mîndru nu de cultura „cîştigată din cărţi“, ci de „acest spor de înţelegere“ pe care l-a obţinut „din trăire[a]

adîncă“ a bolii. „Orgoliul dement“ pe care i l-a produs boala, insomnia în principal, a fost o experienţă capitală, ca dovadă faptul că n-a uitat-o nici şase decenii mai tîrziu:

> „Poate că atunci, în perioada marilor mele insomnii, s-a născut în mine acel orgoliu care m-a însoţit toată viaţa: orgoliul lucidităţii. [...] eu mi-am arogat luciditatea, mi-am acordat monopolul ei“[25].

Încercat de boli şi turmentat de luciditatea halucinantă a nesomnului, Cioran a descoperit că nu-l interesează decît textele care provin din „trăire“, din experimentarea directă a realului, iar nu acelea care provin din lectură[26], el întemeindu-şi astfel pe propriul său corp distincţia dintre „gînditorul organic şi existenţial“ şi „omul abstract“ sau filosoful impersonal[27]. Tot acum descoperă, în special pe seama „nopţilor nedormite“, că durerea şi trezia funcţionează nu numai ca un mecanism de singularizare printre oameni[28], ci şi ca un principiu mai adînc, al individuaţiei, deci al expulzării din plasma caldă a existenţei: în nopţile nedormite, îi scrie Cioran lui Ţincu, „omul este adus în faţa existenţei, în structura ei pură, intensificîndu-se dualismul dintre conştiinţă şi realitate la un paroxism“ distrugător[29].

În plus, el a descoperit (şi i-a comunicat degrabă descoperirea lui Ţincu) că mecanismul său creator este unul – aşa cum a observat Ion Vartic – „clar somatopsihic“[30]; adică, de al afectarea organică, la trăirea afectivă şi apoi la expresia verbală:

> „Noi vorbim foarte frumos de neliniște interioară, dar uităm că aceasta este numai o calificaţiune simbolică pentru realităţi de fapt, pentru realităţi organice. [...] Zicem fiecare: sunt trist, dar nici unul nu ne dăm perfect de bine seama ce cauză poate să aibă tristeţea; ea poate să vie din stomac [...]. Nimeni nu-şi dă seama că poţi să negi progresul omenirii din cauza unor dureri de picioare“[31].

Aerul paradoxal şi teribilist al acestei afirmaţii – ca şi al întregii opere cioraniene – are o acoperire organică, în trupul suferind şi-n fiziologia dereglată ale lui Cioran, care tocmai descoperise – pentru totdeauna, cum vom vedea – ce înseamnă să ai dureri de picioare. Dureri care, de altminteri, au intrat şi ele în *Pe culmile disperării*:

> „Şi nu este o boală în a-ţi da seama incontinuu de nervii tăi, de picioare, de stomac, de inimă etc., în a ajunge la conştiinţa fiecărei părţi din tine?“[32]

Iar mecanismul acesta de producere a textului – de la trup la sentiment şi abia apoi la expresia verbală – îl regăsim şi 30 de ani mai tîrziu, cînd Cioran recunoaşte, într-o notă de jurnal, că *Odiseea Ranchiunii* s-a născut din durerile de cap şi sinuzita care l-au chinuit[33]...

[UN AUTOR MONOTON]

Caracterul monoton şi repetitiv al operei sale se explică prin faptul că s-a născut din experienţa personală a corpului dureros al lui Cioran însuşi: o experienţă în nici un caz nelimitată, ci supusă unor mecanisme fiziologice, cvasiinvariabile şi în boală. Iar aerul paradoxal al multor fragmente cioraniene provine din aceea că, deşi autorul şi-a concentrat expresia, dînd numai concluziile descoperirilor sale, el *nu* şi-a cenzurat sinceritatea.

[UN AUTOR CE SE INSPIRĂ DIN TRUPUL SĂU]

Dacă citim *Pe culmile disperării* ţinînd cont şi de scrisorile lui Cioran către Bucur Ţincu, ne dăm seama nu numai ce *realitate mare* a fost pentru Cioran boala proprie, nu numai că arta sa poetică este într-adevăr somatopsihică, ci şi cît de autentic, cît de cinstit a fost Cioran ca autor: adică, ne dăm seama că el s-a inspirat din trupul său, plătind cu aceeaşi monedă – trupul şi durerile lui – toate rîndurile pe care le-a scris.

24 Cioran, scrisoarea din 22 dec. 1930 către Bucur Ţincu, în *12 scrisori de pe culmile diperării*, p. 33.
25 Cioran, *Apocalipsa după Cioran*, loc. cit., p. 77, 78.
26 Cioran, *12 scrisori de pe culmile disperării*, p. 33.
27 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 25.
28 Cioran, *12 scrisori de pe culmile disperării*, p. 56, 49.
29 Cioran, *12 scrisori de pe culmile disperării*, p. 49.
30 Ion Vartic, *Cioran naiv şi sentimental*, Cluj, Ed. Biblioteca Apostrof, 2001, p. 12.
31 Cioran, *12 scrisori de pe culmile disperării*, p. 21.
32 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 58.
33 Cioran, *Caiete*, I, p. 59.

Suferinţa, cale a individuaţiei

[SCRISUL IESE DIN BOALĂ]

În mod semnificativ, *Pe culmile disperării* se deschide cu o artă poetică: fragmentul „A fi liric“, în care tînărul autor justifică lirismul ca expresie a suferinţei produse de boală.

> „Suferinţa adevărată izvorăşte din boală. [...] Nu devii liric decît în urma unei afectări organice şi totale“[34].

Cartea este scrisă într-un stil ardent, de iluminat care ne comunică, pe un ton apodictic şi impersonal, adevăruri indiscutabile. Din cînd în cînd însă, vocea autorului sparge depoziţia impersonală şi aduce în prim-plan mărturisirea la persoana întîi:

> „Bestialitatea vieţii m-a călcat şi m-a apăsat, mi-a tăiat aripile în plin sbor şi mi-a furat toate bucuriile la care avem dreptul“[35].

Sau:

> „Mă simt fiinţa cea mai teribilă care a existat vreodată...“[36];

sau:

> „Tot ce am mai bun în mine datoresc suferinţii; dar şi ceea ce am pierdut din viaţă, nu mai puţin ei se datoreşte“[37].

[INSOMNIA]

Căpătuit, de pe urma tratării balneare a reumatismului, cu o insomnie tenace (al cărei prim episod a durat trei ani, dar care l-a urmat ca umbra proprie toată viaţa, aducîndu-l, ca-n noaptea de la Talamanca, pe muchia sinuciderii), Cioran a fost metamorfozat de revelaţiile metafizice pe care i le-a adus nesomnul:

> „Am mai vorbit noi de nopţile nedormite, cînd numeri clipele şi cînd, dincolo de disperare, dincolo de limitele rezistenţii, toate îţi apar pe acelaşi plan, insignifiante şi nule. Atunci se realizează purificarea de toate elementele, de toate simbolurile, cînd omul este adus în faţa existenţii, în structura ei pură, intensificîndu-se dualismul dintre conştiinţă şi realitate la un paroxism care nu este altceva decît distrugerea“[38],

îi scrie Cioran lui Ţincu în 4 martie 1932. Minuţioasă şi precisă, descrierea este reluată în volum:

„aţi simţit tortura insomniilor, cînd numeri fiecare clipă nopţi întregi...“,

[EUL IA LOCUL LUMII]

întreabă Cioran, notînd, cu ştiinţa infailibilă a celui care a trăit experienţa, cele două mişcări opuse şi complementare pe care le declanşează nesomnul perpetuu. E vorba, în primul rînd, de hipertrofierea eului şi singurătatea cosmică:

„...cînd nu mai eşti decît tu singur în această lume, cînd drama ta este cea mai esenţială din istorie... şi existenţa ta apare unică şi singură...“.

În al doilea rînd, se produce mişcarea opusă: vidarea existenţei, a lumii şi a istoriei, de orice umbră de sens:

[LUMEA NU ARE NICI UN SENS]

„... iar această istorie nu mai are nici o semnificaţie, nici nu mai există, cînd în tine cresc cele mai groaznice văpăi, şi existenţa ta apare unică şi singură într-o lume născută numai pentru a-ţi consuma agonia ta“.

Veghea neîntreruptă anulează existenţa lumii, dar în schimb hipertrofiază eul neadormit, precum şi timpul, ca timp al durerii:

„aţi simţit aceste momente nenumărate, infinite ca şi suferinţa...?“[39]

Mircea Florian observa că somnul, ca act zilnic, denotă încrederea adîncă a omului în realitatea lipsită de primejdii a lumii[40]. La Cioran, experienţa „bestială“ şi „grotescă“ a nesomnului a dus la hipertrofia solipsistă a eului şi la pierderea încrederii spontane în existenţă; el a ajuns să considere lumea fie creată anume pentru a-l tortura pe el, fie (precum Schopenhauer[41]) o reprezentare a sa, o „amăgire“.

[LUMEA CA „AMĂGIRE“]

El a evocat de mai multe ori criza pe care a făcut-o în faţa mamei sale în această epocă de nesomn, citînd răspunsul ei:

„Dacă aş fi ştiut, aş fi avortat“[42].

Uşurarea pe care a simţit-o – „Şi asta mi-a făcut dintr-o dată o plăcere nemaipomenită“[43] – are o tainică legătură cu sentimentul chinuitor al irealităţii lumii, căruia Cioran îi contrapune gîndul că el însuşi este un „accident“ ce-ar fi putut deloc să fie.

Prins în athanorul insomniei, el a definit omul drept singurul animal insomnic:

„îmi vine să mă întreb, dacă omul nu este un animal ce nu poate dormi. [...] Nu există [...], în scara întregii vieţi animale, în afară de om, un singur animal care să *vrea* să doarmă şi să nu poată“[44].

[PE CULMILE INSOMNIEI]

Dacă „somnul este egal cu speranţa“, insomnia este egală cu disperarea: „Există o mare, o infinită legătură între insomnie şi disperare“[45]. Însuşi mitul biblic al căderii are de-a face cu somnul, descoperă Cioran: Dumnezeu i-a luat omului inconştienţa originară, adică somnul, dîndu-i în schimb conştiinţa şi cunoaşterea, adică trezia. Iar a fi perpetuu treaz înseamnă a te afla în iad:

„în rai poţi dormi cît vrei, în iad niciodată“[46].

Suferinţa funcţionează ca principiu al individuaţiei, spărgînd *indiviziunea originară* a lumii sau a vieţii (pentru Cioran, lumea şi viaţa sînt adesea sinonime, şi reprezintă principiul fundamental al existenţei):

„Suferinţa este o cale de separare, de disociere, este o forţă centrifugală ce te detaşează din sîmburele vieţii“[47].

Ca urmare a bolii, omul este separat de „viaţă“, adică de trăirea plenar-*ne*reflexivă, inconştientă, „naivă“, şi aruncat într-o

singularitate şi singurătate monadice.

„Fiecare om rămîne cu suferinţa lui“,

observă Cioran, căci

„suferinţa este o stare de singurătate interioară“[48].

În pasul următor, Cioran extrapolează: însăşi apariţia omului ca om, ca fiinţă cu spirit, s-a produs prin boală[49], iar

„*spiritul este fructul unei maladii a vieţii, precum omul nu este decît un animal îmbolnăvit*“[50].

[SPIRITUL SE NAŞTE DIN CORPUL AFECTAT]

Cioran descoperă că produsele spiritului, arta şi filosofia, se nasc dintr-o „îngrozitoare realitate organică“; drept urmare, el denunţă tăcerea mincinoasă a filosofilor, care ascund faptul acesta răvăşitor:

„Filosofii sunt prea orgolioşi pentru a-şi mărturisi frica de moarte şi prea pretenţioşi pentru a recunoaşte o fecunditate spirituală maladiei“[51].

La fel, el demască filosofia, care:

> „... este o artă de a-ţi masca sentimentele şi chinurile lăuntrice, pentru a înşela lumea asupra rădăcinilor adevărate ale filosofării“[52].

[SPIRITUL – FENOMEN NENATURAL]

Căci, ne spune tînărul filosof liric, nu există alte rădăcini ale autenticei filosofii decît trupul propriu. Ca fenomen nenatural, spiritul iese dintr-o dereglare a sîngelui, a cărnii şi a nervilor, şi creşte „pe o afecţiune organică“, pe o boală:

> „Tot ceea ce e profund în lumea aceasta nu poate răsări decît din boală“[53].

După părerea lui Cioran, ceea ce nu iese din boală „n-are decît o valoare estetică, formală“[54], „inutilă şi gratuită“[55], iar nu una existenţială şi vie, adică transestetică, deoarece aflată „dincolo de ştiinţă şi dincolo de artă“[56]. Războiul lui Cioran contra „sentimentalilor şi a tuturor acelor care sufăr estetic“ a fost permanent, el neobosind să le amintească brutal că „realitatea bolii“ şi durerea din boală nu au nimic de-a face cu „superficialitatea“ celor care se declară suferinzi din pur estetism[57]. Cioran este interesat numai de gîndul care

„este o expresie organică şi personală ce urmează fluctuaţiile şi variaţiile dispoziţiei nervoase şi organice“[58];

sau, cum va reformula peste decenii, precizînd ideea în limbajul la zi al ştiinţei:

„nu cred decît în explicaţiile biologice şi teologice ale fenomelor psihice. Biochimia pe de o parte – Dumnezeu şi Diavolul pe de alta“[59].

[OMUL – UN ANIMAL ÎMBOLNĂVIT]

Iar dacă în scrisorile către Ţincu observa, numai aparent paradoxal, că poţi nega progresul omenirii din cauza durerilor de picioare, în cartea de debut, cu o sinceritate radicală, recunoştea corpul şi bolile lui drept fundamentul cel mai adînc, de fapt ultim, al oricărei creaţii. Corpul este o realitate, nu o „iluzie“, „spiritul“ este „fructul unei maladii“, iar omul „nu este decît un animal îmbolnăvit“, declară polemic şi exasperat în fragmentul „Despre realitatea corpului“. A-ţi simţi fără încetare membrele şi organele este proba de nezdruncinat că

„Realitatea corpului este una dintre cele mai groaznice realităţi“[60].

Şi, ţinînd cont de rolul pe care l-a jucat propria sa maladie în trezirea sa spirituală, un rol comparabil cu acela pe care l-a avut pentru Kierkegaard rana despărţirii de Regine Olsen, s-ar cuveni să-l credem pe cuvînt; cu nuanţa, niciodată scăpată din vedere, că nu este vorba despre o maladie închipuită şi împrumutată din cărţi, ci despre boala reală trăită de Cioran cu trupul şi care a reverberat în spiritul său.

[ÎN PATRIA DURERII]

Dacă iei în serios boala lui Cioran, cartea sa de debut poate fi citită ca o fişă clinică sau ca un voluminos dosar medical (dar care, în mod insolit, se metamorfozează în documentul metafizic şi extatic al unei experienţe mistice copleşitoare). Odată intrat în patria durerii – din care, practic, nici n-a mai ieşit vreodată – filosoful a înţeles diferenţa specifică dintre fiinţa umană bolnavă şi cea sănătoasă: omul sănătos i-a apărut drept „un animal“[61] care umblă „legat la ochi“ şi de „o prostie organică şi definitivă“[62]. Specia umană însăşi se defineşte prin boală:

„omul este un animal bolnav“[63].

[BOALA ŞI ANTROPOGENEZA]

Pentru că spiritul este o consecinţă a bolii, maladiile (şi oboseala, adaugă Cioran) au avut un rol în antropogeneză. „Misiunea filosofică“ a bolilor în lume nu se încheie însă cu geneza speciei umane; în continuare, ele au rolul să ne arate că viaţa nu e veşnică şi că moartea – pe care Cioran, contrar opiniilor curente pripite despre el, a detestat-o de la bun început, cu frică mare – este imanentă vieţii[64]. Chinuit de boală, Cioran a

redescoperit că moartea, departe de a fi transcendentă, este – aşa cum argumentase Seneca, în *Scrisorile* sale *către Luciliu*, aşa cum arătase Tolstoi, în *Moartea lui Ivan Ilici* –, vorba poetului, „în miezul fiinţei“, crescînd deodată cu noi.

34 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 8.
35 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 17
36 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 68.
37 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 89.
38 Cioran, *12 scrisori de pe culmile disperării*, p. 49.
39 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 21.
40 Mircea Florian, *Recesivitatea ca structură a lumii*, II, ediţie de Nicolae Gogoneaţă şi Ioan C. Ivanciu, Bucureşti, Ed. Eminescu, 1987, p. 413.
41 Vezi Marta Petreu, *Schopenhauer şi Cioran*, în *Idem*, *Filosofii paralele*, Cluj, Ed. Limes, 2005; vezi Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 21; Cioran, *Cartea amăgirilor*, Bucureşti, Ed. Cugetarea, 1936, p. 214.
42 Cioran, *Apocalipsa după Cioran*, loc. cit, p. 77.
43 Cioran, *Apocalipsa după Cioran*, loc. cit., p. 77.
44 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 105.
45 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 104, 105.
46 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 105.
47 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 138.
48 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 13 şi 14.
49 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 14-15.
50 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 59.
51 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 34.
52 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 34-35.
53 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 74.
54 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 74.
55 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 25.
56 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 25.
57 Cioran, *„Revelaţiile durerii“*, 1933, în *Idem*, *Revelaţiile durerii*, p. 91.
58 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 49.
59 Cioran, *Caiete*, I, notă din toamna 1962, p. 134.
60 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 58.
61 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 105.
62 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 127.
63 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 127.
64 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 30.

Boala sau raptul mistic

[UN EROISM DE REZISTENŢĂ]

Luat prin surprindere de boală, Cioran s-a simţit „transportat“ pe alt tărîm:

> „experienţa suferinţei pune stăpînire pe tine şi *te transportă* [s.n.] într-o regiune de existenţă infinit complicată...“[65],

„regiune“ pe care a descris-o cum s-a priceput, adică într-un limbaj contradictoriu, ardent şi „barbar“. Astăzi, noi nu ştim exact nici dacă a avut într-adevăr o boală reumatismală, nici cît de gravă a fost ea. Ştim însă cu certitudine că durerile de tip articular nu l-au părăsit niciodată pe Cioran, ceea ce e un argument pentru realitatea medicală a crizei iniţiale, de la 16-17 ani. Suferinţa fizică şi psihică îndurată în această primă şi îndelungată criză l-a dus la constatarea că boala este „un eroism“, dar unul „de rezistenţă“, „nu de cucerire“[66]. (Mai tîrziu, cînd a injuriat poporul român considerîndu-l bolnav şi deficient în sîmburele său, a făcut-o în numele aceluiaşi criteriu: poporul român, observă el, nu cucereşte în mod imperialist, ci se mulţumeşte să se apere[67].) De asemenea, suferinţa l-a făcut să se întrebe dacă nu cumva s-ar putea stabili o „măsură obiectivă“ de contabilizare a durerilor, dacă nu cumva

„există un criteriu obiectiv pentru aprecierea suferinţei?“[68]

Şi, ca un om care a suportat vreme lungă mai multe feluri de durere, de intensitate diferită, transcrie constatările sale:

„Receptivitatea pentru durere îşi are originea nu numai într-o structură temperamentală specifică, ci şi în obişnuinţa, în frecvenţa şi în dominarea durabilă a durerii“.

I. Negoiţescu mi-a mărturisit, în interviul pe care i l-am luat, că durerile prin care a trecut la a doua sa tentativă de sinucidere l-au transformat în compozitor, el înlocuind notele muzicale cu intensităţile diferite ale senzaţiei algice. În mod asemănător, Cioran a descoperit, pe corpul său, că nu există acomodare la durere, ci o receptivitate care se nuanţează continuu:

„Obişnuinţa cu durerea nu toceşte sensibilitatea, nu face omul insensibil la noui dureri, ci creează o receptivitatea mult mai mare şi mai ascuţită“[69].

Exersîndu-şi „receptivitatea“ la durere aşa cum alţii îşi exersează urechea muzicală sau sensibilitatea cromatică, tînărul Cioran pare un personaj ieşit direct din proza lui Bioy Casares, care a imaginat o clinică a durerii, unde suferinţele pacienţilor

sînt transformate în curent electric, cu care este iluminat un întreg oraş...

[BOALĂ ŞI METAFIZICĂ]

La Cioran, bolile şi durerile au devenit instrument de revelaţie, şi anume de revelaţie metafizică. Consemnînd că urmările durerii sînt mai mari decît acelea ale plăcerilor[70], Cioran numeşte (dezordonat, dar sub dezordinea stilistică stă ascunsă o rigoare genuină, ţîşnită direct din austeritatea inalterabilă a arhetipurilor) „consecinţele durerii“ şi ale bolilor:

> „Stările cu adevărat maladive ne leagă de realităţile metafizice, pe care un om normal şi sănătos nu le poate înţelege niciodată“[71].

Şi apoi adaugă un amănunt tulburător, care, pentru cineva care a trăit acelaşi tip de experienţă, este proba irefutabilă a faptului că Cioran vorbeşte din interiorul cărnii sale tescuite de durere:

> „Este evident că între boli există o ierarhie în capacitatea lor de revelare. [...] Este sigur că în lumea aceasta singurele experienţe cu adevărat autentice sunt cele izvorîte din boală“[72].

Dacă ne luăm după revelaţia sa, înregistrată minuţios în *Pe culmile disperării*, putem conchide că el a fost prins în răşina unor dureri şi suferinţe de cea mai înaltă calitate pentru deşteptarea facultăţii sale de divinaţie[73].

65 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 8.
66 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 32.
67 Vezi Cioran, *Schimbarea la faţă a României*, Bucureşti, Ed. Vremea, 1936.
68 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 13.
69 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 132.
70 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 78.
71 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 31.
72 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 31.
73 Folosesc termenul *divinaţie* în sensul lui Rudolf Otto, pentru care *facultatea divinaţiei* este facultatea de a recunoaşte cu adevărat sacrul. Vezi Rudolf Otto, *Sacrul*, traducere de Ioan Milea, Cluj, Ed. Dacia, 1992, p. 173.

Pe culmile disperării – o mărturie mistică

[COBORÎREA ÎN TĂRÎMUL INTERIOR]

Boala, spune Cioran, este un rapt care-l „transportă“ pe om „într-o regiune de existenţă infinit complicată“: adică, în propria lui subiectivitate[74]. Descrierea acestui tărîm interior este făcută de tînărul autor în termenii contradictorii: „beţie interioară“, „nebunie“, „vîrtej“, „fluiditate interioară“, „fluiditate epuizantă“, „elan“, „flăcări“, „senzaţia groaznică de topire“, „groznice văpăi“, „groaznice prăpăstii de întunerec“, „vîrtej abisal“, „infinit lăuntric“, „tensiune“, „paroxism“, „beţie totală a fiinţei“, „exaltare organică“, „extaz“, „transfigurare“ etc. Toate aceste trăiri sînt denumite de el, global, „metoda agoniei“[75]. Oricît ar fi acest limbaj o tentativă de-a crea un stil hiperbolic – „Am pierdut definitiv simţul măsurii; exagerez uneori pînă la nebunie“[76], recunoştea Cioran în aceeaşi scrisoare către Ţincu în care-i anunţa că va scrie o carte care să-i lămurească lui însuşi experienţele trăite în ultimii ani –, el nu ar fi avut cum să producă un asemenea stil dacă n-ar fi avut pentru el o acoperire, o forţă interioară.

[PURIFICAREA MISTICĂ]

În amalgamul haotic al acestui limbaj descriptiv, revine, obsedantă, mărturia unei „arderi şi purificări“[77] interioare totale, eul închis în athanorul durerii fiind trecut printr-o baie de foc:

> „A simţi în toată fiinţa ta o ardere intensă şi o căldură totală, a simţi cum cresc flăcările în tine şi te cuprind ca într-un infern, a fi tu însuţi un fulger şi o scînteere, iată ceea ce înseamnă o baie de foc“[78].

Rezultatul intermediar (transcris nu fără o stîngace pedanterie) este:

> „Ca în orice baie, se realizează o purificare, o curăţire de elemente cari pot anula pînă şi existenţa“[79].

Senzaţiile complementare: „o puritate imaterială“, iluzia plutirii, „emanciparea de sub greutate, de sub forţele atracţionale“[80] etc., par a fi extrase din vieţile sfinţilor; dar şi asta, spune el,

> „e prea puţin faţă de senzaţia finală care este una dintre cele mai paradoxale şi mai ciudate, cînd din sentimentul acelei irealităţi de vis, ajungi la sentimentul prefacerii în cenuşe“[81].

[LIMBAJUL PRECIS AL MISTICII]

Detaliindu-şi în mod impresionist senzaţiile, sentimentele şi intuiţiile, Cioran descrie în mod repetat, în acest limbaj metaforic – dar, pentru cine este familiarizat cu vocabularul marii poezii şi al marii mistici, un limbaj *exact* – certitudinile la care a ajuns. El depune mărturie că, prin aceste experienţe declanşate de boală, poate fi atins „centrul substanţial al subiectivităţii“[82], „fondul originar al vieţii“[83], „sîmburele fiinţei noastre“[84], „rădăcinile iraţionale ale vieţii“[85], „sursele primare

ale existenţii“[86]. Or, cum pentru Cioran „viaţa“ este factorul metafizic central, sinonim cu „existenţa“, cu „centrul de atracţie al lumii“[87], rezultă că prin aceste experienţe limită tînărul filosof a atins fundamentele metafizice ale existării[88].

[ARHETIPUL TRĂIRII MISTICE]

Ca şi cum durerea de o anumită calitate şi intensitate ar activa anumite arhetipuri ale sacrului, aţipite în adîncurile psihismului, calea de acces a lui Cioran a fost deschisă de durere, iar experienţa îndurată de el a fost una extatică:

> „Este ca şi cum [...] s-ar deschide o poartă înspre sîmburele interior al existenţei, pe care l-am prinde în cea mai simplă şi mai esenţială viziune, în cea mai splendidă încîntare metafizică. [...] Sentimentul metafizic al existenţei este de natură extatică şi orice metafizică îşi are rădăcina într-o formă particulară de extaz“[89].

[ABSOLUTUL]

Ca Schopenhauer ori ca Jung, Cioran deţine ştiinţa infailibilă a faptului că o experienţă subiectivă „adîncă“ şi dusă pînă la capăt „te ridică în planul universalităţii“[90], prilejuindu-ţi contactul nemijlocit cu „absolutul“. La fel, ca unul care *ştie*, el ne informează că, pe lîngă extazul religios al credinciosului, există şi alte forme de extaz, de pildă „extazul metafizic“. Şi că, aşa cum extazul religios este condiţionat de credinţă, extazul metafizic este condiţionat de suferinţă:

„nimeni nu va realiza stări extatice fără experienţa prealabilă a disperării“[91],

care este „un paroxism al individuaţiei“[92].

74 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 8.
75 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 17.
76 Cioran, *12 scrisori de pe culmile disperării*, 5 apr. 1932, p. 52.
77 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 8.
78 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 55
79 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 55.
80 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 55.
81 *Ibidem*, p. 56.
82 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 7.
83 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 7.
84 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 8.
85 *Ibidem*, p. 29.
86 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 32.
87 *Ibidem*, p. 138.
88 Vezi Marta Petreu, *Schopenhauer şi Cioran*, în *Filosofii paralele*, p. 53-55.
89 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 45.
90 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 90.
91 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 46.
92 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 72.

Extazul sau anularea individuaţiei

[INDIVIZIUNE ŞI INDIVIDUAŢIE]

După cum sugerează Cioran, extazul uneşte cele două stări polare ale existenţei, indiviziunea şi individuaţia, şi le aduce la *coincidentia oppositorum*. Indiviziunea este starea primară paradisiacă, „naivă“, inconştientă, spontană, în care omul lipsit de conştienţă, de „spirit“, face corp comun cu existenţa sau cu „viaţa“. Prin durere şi spirit, prin boală şi oboseală, care toate produc individuaţia sau conştiinţa, omul pierde această patrie paradisiacă. Extazul însă „deschide o poartă“ spre adîncimea ultimă, topeşte „stratul superficial“ al „formelor individuale“[93] – anulează, cu alte cuvinte, individuaţia –, ducîndu-l pe om în miezul „originarului“ şi „primordialului“, în „beţia“ şi „haosul absolut“[94] al stării de „indiviziune originară“[95].
Suferinţa i-a activat lui Cioran arhetipurile trăirii mistice, cu expresiile ei complete, cu metaforele ei cromatice, spaţiale şi cognitive.

[EXPRESIILE CROMATICE ALE EXPERIENŢEI MISTICE]

Cromatic, avem albul şi negrul, mai bine-zis lumina şi „întunerecul“. Astfel, el cunoaşte „beţia luminoasă“ şi „beţia neagră“, este plin de „flăcări şi întunecimi“, e cutreierat „de lumini şi de umbre“. În cunoştinţă de cauză că

> „Problema luminii şi a întunerecului este legată de problema stărilor extatice“[96],

tînărul mistic depune mărturie că, în extaz, „senzaţia finală“ este că „mori din cauza luminii şi a întunerecului“, care se amestecă şi au o asemenea strălucire încît, comparativ, „ziua şi noaptea îşi pierd orice expresivitate“. Negrul, bezna, noaptea, „melancolia neagră“ şi „beţia neagră“, „întunerecul... infinit şi etern“[97] au însă o calitate aparte: îl „ard“ şi îl orbesc cu aceeaşi intensitate ca lumina maximă[98]. La fel cum marii mistici vorbesc despre „bezna divină“ ori despre „abisul divinităţii“ în care se scufundă[99] şi se topesc, şi Cioran vorbeşte ca unul care a trăit experienţa, care a fost acolo. Întîi ne descrie impulsul:

> „Simt că ar trebui să se deschidă sub mine un gol mare şi întunecos care să mă înghită pentru totdeauna într-o noapte de veci. [...] Nimic nu mi-ar părea în aceste momente mai natural decît să mă scufund înspre adîncimi de întunerec...“[100].

Apoi ne descrie rezultatul călătoriei:

> „Şi întunerecul în care ajungi pe scările durerii nu este mai puţin infinit şi etern decît lumina ce te orbeşte pe scările bucuriei“[101].

[SCARA CARE DUCE LA DUMNEZEU]

Experienţa contrară şi complementară, şi ea de asemenea trăită, este „beţia de lumină“[102], „lumina ce te orbeşte“[103]. Bezna care arde şi lumina care te orbeşte sînt, însă, de aceeaşi

esenţă, sînt una şi aceeaşi experienţă a atingerii – intuitive şi cognitive – a fondului ultim al lumii. Iar din acest contact, Cioran iese, precum marii mistici (Dionisie Pseudo-Areopagitul, Tauler, Ruysbroeck, Sfîntul Augustin), cu certitudinea supremă:

„Cunoaşterea adevărată este cel mai mare întunerec“[104].

93 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 45.
94 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 112.
95 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 113.
96 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 29, 68, 96-97.
97 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 97-98, 138.
98 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 68, 138.
99 Evelyn Underhill, *Mistica*, traducere de Laura Pavel, postfaţă de Marta Petreu, Cluj, Ed. Biblioteca Apostrof, 1995, p. 146.
100 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 70.
101 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 138.
102 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 70.
103 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 138.
104 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 96.

Între individuaţie şi indiviziune

[EXPRESIA SPAŢIALĂ A EXPERIENŢEI MISTICE]

Pendulînd cu o uimitoare repeziciune între cele două stări opuse, starea de individuaţiune şi starea de indiviziune, precum şi între lumina absolută şi bezna compactă, Cioran face, simultan, şi o *mişcare spaţială*: una pe verticală, între sus şi jos. Mai exact, între cel mai sus şi cel mai jos cu putinţă, adică *pe culmi*. Într-o carte intitulată *Pe culmile disperării*, invocarea frecventă a culmilor e normală, autorul vorbindu-ne *de sus*: „din culmile vieţii“, „în culmea fericirii“, „ridicat la înălţimi prea mari“, „pasiune spre culmi“ şi „ridicare deasupra lumii“, „aceia cari nu pot respira decît pe culmi“, „A fi bolnav înseamnă a trăi vrînd nevrînd pe culmi“, „pe treptele pe cari mă voi urca“, „înălţările mele“, „scări spre cer“, „expansiune spre culmi“, „ridicare deasupra lumii“ „pe culmile disperării“ etc. Atîta doar că aerul înălţimilor, prielnic autorului lui Zarathustra („aerul care adie din scrierile mele... e un aer al înălţimilor, un aer *tare*. [...] Aici gheţurile sînt aproape, singurătatea e uriaşă, monstruoasă“[105]) poate însemna, în cazul lui Cioran, *susul de jos*, susul de cel mai jos cu putinţă: „culmi[le] abisale“, cum formulează tînărul mistic în mod oximoronic.

[CULMILE ABISALE]

Cel mai sus şi cel mai jos se ajunge, fireşte, prin zborul înaripat, prin înălţare şi urcare, prin scufundare, scoborîre, prăbuşire, aruncare în gol. Cel mai adesea însă, ca pentru filosoful dinamismului universal, Heraclit, şi pentru Cioran calea de sus şi calea de jos sînt una şi aceeaşi cale: „Nu sînt înălţările mele căderi?“[106], se întreabă retoric proaspătul iniţiat, adăugînd:

„A fi bolnav înseamnă a trăi vrînd nevrînd pe culmi. Dar culmile nu indică neapărat înălţimi, ci şi prăpastii, adîncimi. A trăi în culmile disperării este a atinge cele mai groaznice abisuri. Nu există decît culmi abisale, deoarece de pe adevăratele culmi te poţi prăbuşi oricînd. Şi numai în asemenea prăbuşiri atingi culmile“[107].

[IADUL LĂUNTRIC]

Iar culmile de jos sînt „infern“ şi „iad lăuntric“[108].

Călătoria iniţiatică a tînărului mistic implică „senzaţia aceia de scufundare, de prăbuşire în adîncimi, de scafandru al neantului“, însoţită fiind de tentaţia nimicului: „mă atrage marele gol“. Adîncul infinit al lumii şi „infinitele adîncimi“ ale propriei subiectivităţi coincid, sînt unul şi acelaşi adînc, a cărui experimentare

„te ridică în planul universalităţii, întocmai cum momentul te ridică în acela al eternităţii“[109].

[SCARA CARE COBOARĂ]

Şi, dacă Sfîntul Augustin a vorbit despre treptele scării care urcă la cer[110], ducîndu-l pe mistic în Dumnezeu, în mod simetric, Cioran a descris treptele scării care coboară spre „culmile abisale“:

„trebuie să scobori toate treptele unui iad lăuntric“[111].

Apoi a descris călătoria şi ce a văzut la capătul ei:

„A vorbi de drumul suferinţei ca drum al iubirii este a nu cunoaşte nimic din esenţa satanică a suferinţei. Pe treptele suferinţei nu urci, ci scobori. Ele nu formează scări înspre cer, ci înspre infern. Şi întunerecul în care ajungi pe scările durerii nu este mai puţin infinit şi etern decît lumina ce te orbeşte pe scările bucuriei“[112].

Acolo jos, în durere, în deznădejdea inimii, acolo este marea, acolo se află oceanul primordial, ce este şi adăpost al marii inimi cosmice pulsînd viu, şi epifanie a neantului:

„Cine nu s-a cutremurat la viziunea interioară a scufundării lui în ape adînci, la sensaţia unei imersiuni nelimitate, evoluînd spre profunzimi marine, ca şi cum ai vrea să fugi de lumină spre a locui în fundul oceanelor sau al mărilor, cine n-a simţit lăuntric o împleteceală în aer, trasînd arabescuri de o absurdă complexitate sau descriind vîrtejuri ca o pulbere cosmică, acela nu va pricepe niciodată substratul atracţiei teribile înspre neant, ce îndeamnă pe unii oameni la supremă renunţare“[113].

Într-o carte în care totul stă sub semnul focului şi *arde*, regresiunea înspre naiv şi inconştient, înspre starea liniştitoare de dinainte de existenţa spiritului, se realizează, fulgurant, prin elementul acvatic şi vegetal: „Să fiu... plantă de mare bătută de valuri...“[114], îngînă Cioran.

Purtîndu-l de la „lumina totală“[115] la bezna absolută, de pe culmile de sus (ca să fac un pleonasm) pe „culmile abisale“ (ca să respectăm oximoronul cioranian), starea extatică îl face în acelaşi timp pe tînărul mistic să penduleze *cognitiv* între certitudinea că ştie tot şi certitudinea că nu ştie nimic.

[EXPRESIA COGNITIVĂ A EXPERIENŢEI MISTICE]

În primul rînd, extazul, ca experienţă limită, devalorizează instantaneu tot restul experienţelor cu putinţă, deoarece epuizează ceea ce poate trăi un om:

> „ai ajuns la acea stare în care nu mai poţi trăi nimic *fiindcă nu mai ai ce*“ [s.n.][116].

[PARTICIPAREA LA DIVINITATE]

Apoi, fiind de altă natură decît cunoaşterea uzuală, experienţa mistică îi conferă celui care-o trăieşte „sentimentul unei participări esenţiale“, şi asta „atît de intens încît debordează toate limitele şi categoriile cunoaşterii obişnuite“[117]. Participarea este, firește, la substratul ultim al lumii sau la divinitate, pentru care limbajul obişnuit nu mai este potrivit. Uneori, Cioran înregistrează certitudinea interioară că ştie tot, pentru ca imediat să fie valabil contrariul:

„Am adesea sensaţia unei cunoaşteri integrale care epuizează întreg conţinutul lumii, pentru ca altă dată să nu pricep nimic din tot ce se învîrte în jurul meu“[118].

Şi, deşi experienţele sale mistice nu i-au dat nici o „certitudine explicită“[119] formulabilă în cuvinte, trufia de a deţine un adevăr revelat, pe care l-a atins de mai multe ori, l-a făcut să se minuneze de sine însuşi pe tonul cu care Nietzsche se minuna de sine în *Ecce homo*:

„Cum de pot avea momente cînd am impresia că înţeleg totul?!“[120]

Şi, ca Sărmanul Dionis, Cioran, smintit de această certitudine interioară, vorbeşte despre sine în registru divin: „dacă aşi fi ales Dumnezeul acestei lumi...“[121].

Tînărul mistic crede, cu trufie, că experienţe iniţiatice nu sînt pentru oricine, ci numai pentru „o categorie de aleşi“.

[ALESUL]

Revelaţiile lor intră în substanţa intimă a „alesului“, ceea ce şi explică, spune Cioran, faptul ciudat că bolnavii au regrete după durerea şi boala care le-au nemijlocit extazul. Aşa cum Orfeu nu s-a putut stăpîni şi s-a uitat înapoi, aceştia nu se pot despărţi de boala lor fără să se uite în urmă:

„nu te poţi despărţi fără să întorci ochii înapoi“[122].

În ceea ce-l priveşte pe Cioran însuşi, el mărturiseşte (în *Pe culmile disperării*, apoi toată viaţa) la persoana întîi:

„Ceea ce am mai bun în mine datoresc suferinţii; dar şi ceea ce am pierdut din viaţă, nu mai puţin ei se datoreşte“[123].

105 Nietzsche, *Ecce homo*, în româneşte de Mircea Ivănescu, Cluj, Ed. Dacia, 1994, p. 6.
106 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 100.
107 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 74.
108 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 48.
109 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 90.
110 Sfîntul Augustin, *Confesiuni*, Cartea a XIII-a, cap. IX, trad. de Nicolae Barbu, Bucureşti, Ed. Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1994, p. 399.
111 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 48.
112 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 138.
113 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 106.
114 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 84.
115 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 163.
116 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 11.
117 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 45.
118 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 59.
119 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 45.
120 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 90.
121 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 90.
122 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 89.
123 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 89.

Boala şi stare de graţie

[O CARTE VAMPIR]

Cioran n-a obosit să repete că *Pe culmile disperării* este o carte pe cît de „barocă“[124], pe atîta de filosofică – „cea mai filosofică dintre cărţile mele“[125] –, comparabilă cu *Ecce homo* a lui Nietzsche[126]. O carte „vampir“, cum în opera lui a mai fost numai *Tratatul de descompunere*[127], deoarece s-a născut din experienţa „cea mai nefericită“[128] a vieţii sale: din insomnia perpetuă. Alteori, el se compară nu cu Nietzsche din epoca finală, ci cu Dostoievski, care şi-a sublimat boala proprie în metafizică:

> „Şi-a transformat stările patologice în viziune. La prima vedere poate părea morbid, în realitate a ridicat epilepsia la nivel de Metafizică“,

remarcă filosoful în convorbirea cu Esther Seligson, apoi adaugă semnificativ:

> „Eu mă consider drept un epileptic frustrat“[129].

Căci el a ridicat-o „pe culmile disperării“ nu epilepsia, ci numai insomnia, boala în general. Perioada de boală din tinereţe a rămas încrustată în amintirea lui drept „Cea mai nefericită epocă din viaţa mea“[130], deoarece atunci s-a produs „o prăbuşire“[131], o „catastrofă personală“[132], aşa că

„Tot ce am scris atunci e delirant şi nu se înţelege nici una din reacţiile mele fără a le raporta la acea catastrofă“[133].

[CIORAN PUTEA SĂ PRODUCĂ ORICE FENOMEN SUPRANATURAL]

Dar tot atunci, prin catastrofa nopţilor albe şi în ea fiind, a ajuns *să înţeleagă şi să producă* orice fenomen supranatural:

[STAREA DE GRAŢIE]

„*Viziunile* – cum ar putea un psihiatru, un ins jalnic, să înţeleagă un asemenea fenomen?//De la douăzeci la douăzeci şi cinci de ani, în timpul perioadei mele de insomnii, puteam înţelege orice fenomen «supranatural», şi asta prin pură introspecţie, căci îl simţeam înlăuntrul meu; mă socoteam capabil nu doar să-l simt şi să mi-l închipui, ci şi să-l *produc*. Fără a fi credincios, deci fără sprijinul credinţei, mă puteam pune în pielea misticului cel mai înflăcărat, mai «desfrînat». Ştiam exact ce înseamnă starea de graţie şi reuşeam s-o ating fără să recurg la Dumnezeu, lăsîndu-mă pur şi simplu în voia impulsurilor şi febrelor mele, în voia nopţilor albe mai cu seamă. Ce cantitate de veghe am putut acumula atunci! Îi simt încă apăsarea şi oroarea, oroare compensată din cînd în cînd de explozii de bucurie greu de îndurat, într-atît erau de puternice, *de răscolitoare* (?), într-atît stările extreme către care mă purtau erau disproporţionate faţă de ceea ce puteam suporta. Îmi forţau barierele firii“[134],

notează Cioran în *Caietele* sale.

124 Cioran, *Entretiens avec Sylvie Jaudeau*, Paris, José Corti, 1990, p. 9.
125 Cioran, convorbire cu François Bondy, în *Convorbiri cu Cioran*, p. 10.
126 Cioran, convorbire cu Gerd Bergfleth, în *Convorbiri cu Cioran*, p. 103.
127 Cioran, *Caiete*, III, p. 147.
128 Cioran, *Caiete*, III, p. 26.
129 Cioran, convorbire cu Esther Seligson, în *Convorbiri cu Cioran*, p. 144.
130 Cioran, *Caiete*, III, p. 26.
131 Cioran, convorbire cu Gerd Bergfleth, în *Convorbiri cu Cioran*, p. 102.
132 Cioran, convorbire cu Lea Vergine, în *Convorbiri cu Cioran*, p. 134.
133 Cioran, *Ibidem*, p. 135.
134 Cioran, *Caiete*, III, p. 260-261.

Un religios fără Dumnezeu

[UN RELIGIOS, DAR UNUL NECREDINCIOS]

Cioran s-a autodefinit mereu drept un *necredincios*, dar un *religios*. Formula cu care şi-a încheiat „exerciţiul de admiraţie“ despre Mircea Eliade („Sîntem toţi, în frunte cu Eliade, nişte foşti credincioşi, sîntem toţi nişte spirite religioase fără religie“[135]), îl priveşte personal. El a fost într-adevăr un om religios, adică, în limbajul lui Otto, un „cutremurat“ în faţa numinosului, deci unul care, faţă în faţă cu *mysterium tremendum*[136] al lumii, a trăit *cutremurarea*, *mirarea* şi *groaza*. „A fi *religios* înseamnă a simţi *misterul,* chiar în afara oricărei forme de credinţă“[137], nota el în *Caiete*. El a trăit şi a experimentat sacrul, dar nu a crezut în Dumnezeu. Sau, mai precis, a crezut în Dumnezeul personal al creştinismului numai din cînd în cînd, în străfulgerările lui de beatitudine[138], cînd i se părea că pînă şi plopii se înalţă către El. Altminteri, el l-a considerat pe Dumnezeu o „limită“, un partener de adresare în solitudinea înfricoşătoare a nopţilor albe[139].

[DUMNEZEU CA LIMITĂ]

Poate că această incapacitate a sa de-a crede – a sa, ca şi a lui Blaga – provine chiar din faptul că a fost copil de preot ortodox. Iar dacă mama sa a fost, cum singur ne spune, necredincioasă, despre starea iniţială de credinţă a tatălui se fereşte, cu obstinată discreţie, să ne spună ceva. El se limitează să spună doar că tatăl său era preot:

> „Tatăl meu era preot ortodox, dar maică-mea nu era credincioasă“[140].

În acelaşi timp însă, el îşi notează în *Caiete* o uluitoare amintire de la 8 ani, din aprilie 1919:

> „5 iunie [1967]. Prin 1919 (aveam opt ani), la Răşinari, dormeam în odaia părinţilor mei. Seara, tata îi citea adesea mamei, cu voce tare, cîte o carte. Odată am fost izbit în chip deosebit de nişte lucruri nu tocmai în regulă. Era vorba despre un călugăr rus [...] tatăl lui Rasputin, [...] i-a spus fiului său: «Du-te la Moscova, cucereşte oraşul, nu da înapoi de la nimic şi nu-ţi face scrupule, *pentru că Dumnezeu e-un porc de cîine*». Fraza aceasta citită de tatăl meu, care era preot, m-a răscolit – *şi m-a eliberat*. [...] Cred că n-am închis ochii toată noaptea“[141].

[INSOMNIA ORIGINARĂ]

Iată deci o primă insomnie – incertă, e drept: „Cred că...“ –, insomnia liminară: Cioran crede că a fost atît de „izbit“ încît n-a dormit toată noaptea. De ce? Pentru că şi-a auzit tatăl, pe preotul Emilian Cioran, citind o blasfemie despre Tatăl ceresc. După cum ne spune el în această amintire singulară, a fost „răscolit“ de dubla revelaţie – dublă deoarece privitoare şi la tatăl său, şi la Dumnezeu – şi, totodată, „eliberat“. Eliberat de norma unui *Dumnezeu bun*, poate chiar de ideea existenţei lui Dumnezeu.

Mărturiile lui Cioran despre starea de credinţă a lui Emilian Cioran sînt, repet, sărace. După moartea tatălui său, întîmplată în 1957, notează undeva, ambiguu, că acesta a murit, „într-o

disperare totală“, „în deznădejde“, sensul cel mai probabil fiind de deznădejde religioasă, de necredinţă.

Emilian Cioran pare a fi din acelaşi stirpe a preoţilor ortodocşi moderni, întreprinzători, cultivaţi şi necredincioşi, din care făcea parte şi Isidor, tatăl lui Lucian Blaga. Şi ar trebui să ne întrebăm în ce măsură viziunea neagră asupra divinităţii, la Blaga şi la Cioran, are sau nu legătură cu meseria şi cu lipsa de credinţă ale taţilor lor.

135 Cioran, *Exerciţii de admiraţie*, traducere de Emanoil Marcu, Bucureşti, Ed. Humanitas, 1993, p. 125.
136 Rudolf Otto, *Sacrul*, p. 36.
137 Cioran, *Caiete,* III, p. 267; vezi şi p. 7, p. 251.
138 Cioran, *Caiete*, I, iulie 1965, p. 332.
139 Vezi Cioran, convorbire cu Fritz J. Raddatz, în *Convorbiri cu Cioran*, p. 160-161.
140 Cioran, convorbiri cu Lea Vergine, în *Convorbiri cu Cioran*, p. 127.
141 Cioran, *Caiete*, 1966-1968, II, traducere din limba franceză de Emanoil Marcu şi Vlad Russo, Bucureşti, Ed. Humanitas, 1999, p. 228.

Aventura mistică

[O CARTE MISTICĂ]

Lipsit de credinţă dar religios, după cum repetă mereu, fiul popii din Răşinari a intrat, în perioada numită de el a „căderii“, într-o aventură strict individuală de căutare a absolutului: mistica. Aceasta, nota el mai tîrziu,

> „nu e credinţă, e aventura omului către absolut, e itinerariul sufletului sfîşiat între cunoaştere şi bucurie“[142].

Iar *Pe culmile disperării* este rezultatul acestei „aventuri“ şi al extazelor trăite de Cioran în acea vreme. Se pare că ele au fost, *atunci*, patru la număr:

> „Mistica, adică extazul. Eu am avut patru extaze, cu totul, în perioada mea de mare nelinişte“[143].

Au urmat, mai tîrziu, altele:

[EXTAZUL]

> „Era la Berlin (în 1934?) într-o dimineaţa, era 11 fără cîteva minute, voiam să iau metroul în staţia *Belvedere*, cînd deodată am simţit un fior «supranatural», certitudinea că *tot* timpul dintotdeauna se concentrase în mine, culmina

> în mine, şi că eu eram cel care-l face să înainteze, că eram în acelaşi timp creatorul şi purtătorul timpului. // Această senzaţie n-a durat mult: o străfulgerare, dar de o strălucire şi de o intensitate abia suportabile“[144].

În *Caiete*, el mai descrie de altfel asemenea fulgurante beatitudini, recunoscînd explicit că a avut acest gen de experienţă de mai multe ori, chiar dacă din ce în ce mai rar:

> „Cu anii, acest gen de experienţă a devenit foarte rar. Căci stările extatice (sau cvasi) pe care le-am trăit în viaţa mea erau legate de insomniile mele“[145].

Şi, cum precizează mereu, acestea sînt:

> „experinţe extreme, pe care poţi să le trăieşti cu sau fără credinţă“[146].

Ale sale au fost mai ales *fără*; în depoziţia lui, de om care a fost „acolo“ şi ştie, el descrie extazul:

> „Beatitudinea extazului e aproape insuportabilă; „o străfulgerare, dar de o strălucire şi de o intensitate abia suportabile, deşi era asociată cu o impresie de fericire nemaipomenită“[147].

Tot el descrie durerea pe care o produce extazul, precum şi pustiirea pe care o aduce încetarea lui, dezolarea de după:

> „Sînt minute extraordinare, care răscumpără viaţa şi pe care doreşti doar să le vezi apărînd din nou. Decepţia e, mai ales pentru omul credincios, deosebit de neplăcută. Misticul se simte părăsit, respins de Dumnezeu, ameninţat de amărăciune spirituală“[148].

Poate că „necredincioşii“ de felul lui Cioran, de fervoarea şi intensitatea lui, nu sînt, de fapt, decît nişte credincioşi (mistici) pe care Dumnezeu i-a dezamăgit şi care, ca să-l pedepsească pentru dezamăgire, se răzbună pe el prin necredinţă.

142 Cioran, *Caiete*, III, p. 267.
143 Cioran, *Entretiens avec Sylvie Jaudeau*, p. 15.
144 Cioran, *Caiete*, III, p. 172.
145 Cioran, *Caiete*, III, p. 172.
146 Cioran, *Entretiens avec Sylvie Jaudeau*, p. 15.
147 Cioran, *Entretiens avec Sylvie Jaudeau*, p. 16; *Idem*, *Caiete*, III, p. 172.
148 Cioran, *Entretiens avec Sylvie Jaudeau*, p. 16; v. şi *Convorbiri cu Cioran*, p. 194.

Misticul refuzat

[ÎN GRĂDINA LUI DUMNEZEU]

Deşi cele mai multe din stările extatice ale lui Cioran au fost fără credinţă, el a avut şi unele cu credinţă, altfel spus, a avut certitudinea că trăieşte *în grădina lui Dumnezeu*:

> „Insomnie la ţară. Odată, pe la 5 dimineaţa, m-am sculat să admir grădina. Viziune de Eden, lumină supranaturală. În depărtare, patru plopi se înălţau către Dumnezeu“[149],

notează el în *Caietele* sale, după ce o săptămînă întreagă a grădinărit pe proprietate unor prieteni, undeva lîngă Nantes.

Problema credinţei sau necredinţei lui Cioran este o chestiune prea complicată pentru a fi rezolvată printr-un *da* sau printr-un *nu*; Cioran însuşi nu a putut răspunde la ea în felul acesta univoc şi a considerat-o printre problemele cele mai serioase şi cu „un caracter mai personal“[150]. „Este aici un întreg domeniu în care n-am ştiut niciodată cum stau“, recunoaşte Cioran într-o epistolă din 1967 către exegetul său George Bălan[151]. Chiar credincioşii declaraţi, observă el într-o însemnare din 1970, nu simt misterul – adică pe Dumnezeu – decît intermitent, în rest, ei doar îşi amintesc că da, sînt credincioşi[152]. Cu o structură religioasă clară şi asumată ca atare – „Teama mea de moarte e de esenţă religioasă (aşa cred, cel puţin)“[153] – Cioran, care a trăit contactul *direct* cu misterul divinităţii, s-a declarat totuşi, cel mai adesea, necredincios, foarte probabil din resentiment, ca să se răzbune pe Dumnezeu pentru că nu-i poate percepe misterul în mod continuu şi intens.

[CIORAN, UN CREDINCIOS REFULAT]

Avem, altfel spus, un credincios refulat. Iată pasajul în care este înregistrată explicaţia acestei frustrări:

> „Sentimentul religios se reduce la sentimentul omniprezenţei divinului. Misterul însă nu-l *simţim* întotdeauna. Cel mai adesea nu-l percepem decît intermitent, din cînd în cînd. Aşa se face că avem puseuri de religiozitate. Nu există o *stare* religioasă durabilă. Cel mai adesea credinciosul *îşi aminteşte* că e credincios: ştie că este, chiar cînd credinţa-i pare stinsă ori pierdută“[154].

După teribilele (şi teribilistele) experienţe mistice din tinereţe, simpla lor rărire, simplul fapt că nu a putut continua la aceeaşi intensitate l-a umplut de ranchiună, de furie contra transcendentului care nu i se mai revela sau, mai simplu spus, contra lui Dumnezeu. Istoria misticii ne arată că toţi misticii au păţit la fel şi că starea aceasta, *de cădere,* se întîlneşte la toţi, reprezentînd preţul experienţei.

[MISTICUL REFUZAT]

La Cioran, prăbuşirea din starea intensă descrisă în volumul de debut s-a tradus în invective la adresa Dumnezeului care-l refuză. Opera lui poate fi citită ca dezlănţuirea unui *mistic refuzat*.

Cărţile de filosofie lirică imediat următoare debutului – *Cartea amăgirilor* şi *Lacrimi şi Sfinţi* – conservă dovada încercărilor lui de-a recupera ce-a pierdut, de-a se întoarce în locul acela extraordinar în care fusese. Ele sînt şi o încercare de a-şi înţelege experienţa trecută, şi o tentativă de-a se pregăti

pentru repetarea ei, eventual prin alte tehnici decît boala şi extazul negru al insomniei. (La fel, putem să considerăm că intensitatea cu care s-a aruncat în 1933 în aventura sa politică totalitară, concretizată în *Schimbarea la faţă a României*, a fost o încercare de-a-şi oferi un substitut care să-i compenseze marea frustrare mistică în care trăia.)

[CĂUTAREA PREMEDITATĂ A MISTICII]

Lacrimi şi Sfinţi (carte apărută într-o perioadă de intensă creştere a conformismului religios şi de aceea rău primită de critica literară din România, ca ireverenţioasă) dovedeşte că tînărul absolvent de filosofie citea nu cărţi de filosofie, nu cărţi de teorie politică, ci... vieţile sfinţilor, despre care adunase surprinzătoare cunoştinţe. Putem presupune că, în biografia acestor sublimi aventurieri ai absolutului, Cioran căuta nu doar o confirmare că experienţele sale au fost de aceeaşi natură, ci şi tehnicile prin care ei au ajuns pe „culmile abisale“, la contactul direct cu transcendentul, la extazul mistic; şi mai putem presupune că el dorea să cunoască aceste tehnici pentru a le experimenta, la rîndul său. Dorul lui după adevărata sa patrie – după extazul rădăcinilor ultime, al culmilor din adînc – nu l-a părăsit de fapt niciodată. „Toată viaţa voi fi trăit cu sentimentul că am fost *alungat* din adevăratul meu loc“, notează el, recunoscîndu-se ca unul ce nu aparţine lumii acesteia, ci se află în „exil metafizic“[155].

[EXILATUL]

Alteori îşi diagnostichează dorul:

„Nostalgia mea e religioasă“[156].

Uneori, Cioran boceşte pe faţă: „cît de părăsit sînt de Dumnezeu“[157].

149 Cioran, *Caiete*, I, iulie 1965, p. 332.
150 Cioran, *Caiete*, III, p. 104.
151 Cioran, scrisoare către George Bălan, 1967, în George Bălan, *În dialog cu Emil Cioran*, Bucureşti, Ed. Cartea Românească, 1996, p. 18.
152 Cioran, *Caiete*, III, p. 251.
153 Cioran, *Caiete*, I, p. 344.
154 Cioran, *Caiete*, III, p. 251.
155 Cioran, *Caiete*, II, p. 25.
156 Cioran, *Caiete*, III, p. 187.
157 Cioran, *Caiete*, III, p. 69.

Boala, a doua ruptură

[CĂDEREA DIN PARADIS]

Dacă mutarea din Răşinari la Sibiu a fost, pentru copilul Cioran, o adevărată expulzare din Paradis[158], experienţele pe care le-a trăit în prima tinereţe au reprezentat a doua ruptură din viaţa sa[159].

Precum Schopenhauer, pe care l-a admirat tocmai pentru că ideile sale se potriveau cu ale autorului *Lumii ca voinţă şi reprezentare*, Cioran a crezut că istoria omului începe cu o *fisură* ce se instalează între el şi existenţă: altfel spus, cu o *cădere* din Paradis. La Cioran, paradisul este tocmai starea de contopire – de „indiviziune“, cum o numeşte în *Pe culmile disperării* – a omului cu existenţa. Boala şi oboseala produc însă o fisură între om şi lume şi declanşează, la nivel de specie, *principium individuationis*; de pe urma acestei rupturi, apar cunoaşterea şi conştiinţa şi, deodată cu ele, timpul, conştiinţa existenţei timpului şi a morţii.

[PRIMA ŞI A DOUA CĂDERE]

Nu toţi oamenii sînt la fel de departe de Paradis. Din nou în acord cu Schopenhauer (care afirma că suferinţa, adică individualizarea, creşte pe măsura evoluţiei speciilor, atingînd punctul culminant în geniu), Cioran a crezut că, cu cît un om este mai sănătos, cu atîta este mai apropiat de animal, adică de starea paradisiacă iniţială; şi, simetric, cu cît un om este mai bolnav, cu atîta este mai individualizat, mai singur şi mai departe de Paradis. În propria sa biografie, paradisul este de găsit, ca timp în copilărie, iar ca loc în Răşinari. La 10 ani, cînd tatăl său l-a pus în şaretă şi l-a dus la şcoală la Sibiu, copilul Cioran a simţit prima dar iremediabila fisură. La 16-17 ani, cînd

s-a îmbolnăvit şi a început să-şi simtă organele, a trăit a doua ruptură – „Atunci s-a petrecut ceva în viaţa mea, o *prăbuşire*“[160] –, pentru că a pierdut ultimele resturi de *naivitate*, adică de trăire directă şi naturală a vieţii.

Din acest moment, în care corpul l-a obligat continuu să-l conştientizeze, iar insomnia l-a frustrat de pierderea temporară în inconştientul maternal al somnului, cordonul ombilical care-l leagă pe orice om de existenţă a fost, în cazul lui Cioran, tăiat.

Cioran a regăsit însă existenţa şi comuniunea cu ea printr-o cale extraordinară: prin calea mistică, a extazului. Şi a dorit, mereu şi mereu, să aibă parte de această experienţă aparte – ceea ce, cum singur recunoaşte, nu s-a întîmplat, pentru că, cu timpul, extazele sale au fost tot mai rare. În *Caiete*, el notează în detaliu ceea ce i s-a întîmplat, netrecînd sub tăcere *frustrarea* în care trăieşte:

> „Două lucruri care au contat enorm în viaţa mea: muzica[161] şi mistica (deci *extazul*) – şi care se îndepărtează... // Între douăzeci şi douăzeci şi cinci de ani, *orgie* a amîndurora. Pasiunea pentru ele era legată de insomniile mele. Nervi incandescenţi, întinşi să plesnească în fiece clipă, pofta de a plînge dintr-o fericire insuportabilă... // Toate au fost înlocuite de acreală, de zbucium, de scepticism şi de anxietate. Pe scurt, o scădere a temperaturii lăuntrice – singura explicaţie că mai sînt în viaţă. Căci dacă era să rămîn în starea aceea de ebuliţie, de mult mi-aş fi ieşit din minţi“[162].

[IDEI TRĂITE]

Tot ce-a scris Cioran poartă, aşa cum observa undeva şi Ion Vianu, marca dezamăgirii că nu mai trăieşte la altitudinea iniţială a experienţelor extatice din tinereţe. Pentru cine reuşeşte să-i sesizeze mecanismul psihologic, Cioran este de-o autenticitate izbitoare. El are numai *idei trăite* – iar aparenta lor stranietate e stranietate numai pentru cel care, prea sănătos şi prea raţionalist-livresc fiind, nu reuşeşte să intre în logica aceasta arhaică şi trăiristă, specifică lui Cioran. O logică foarte românească, în acelaşi timp, chiar pentru că este arhaică.

[SĂNĂTATEA CA PIERDERE]

Gustînd pe cale extatică „rădăcinile iraţionale ale vieţii“, „rădăcinile ultime ale existenţei“, „experienţa originarului şi a primordialului“[163], Cioran a devenit, aşa cum am mai semnalat, de o demonică trufie. Experienţa aceasta din prima tinereţe a fost atît de covîrşitoare, încît el nu s-a mai putut imagina fără ea. Un fragment din *Pe culmile disperării* vorbeşte despre *regretul* pe care îl trăieşte orice bolnav – a se citi: bolnavul Emil Cioran – „după durerea şi boala de care a scăpat“, precum şi despre „pierderea fatală“ pe care o aduce însănătoşirea[164]. La fel ca Orfeu, care nu poate să nu se uite înapoi, spre tărîmurile de beznă unde a călătorit, şi Cioran se uită înapoi, cu părere de rău, la boala care i-a mijlocit experienţa mistică. Schema romantică a geniului bolnav a favorizat, de altfel, aderenţa lui Cioran la boală. Nu e lipsită de semnificaţie întîmplarea din tinereţe, narată mai tîrziu de Cioran cu autoironie, că, citind o carte despre sifilis (a lui Similianici, *Geniul şi sifilisul*, îşi va aminti el mai tîrziu[165]), şi simţindu-se, fireşte, genial, a sperat că este şi el contaminat:

„Vroiam să fiu sifilitic. Mama m-a obligat să fac un control al sîngelui. [...] Mă aflam într-o stare contradictorie; pe de o parte, n-aş fi dorit să pierd această şansă nesperată, pe de alta, preferam s-o ratez“.

Rezultatul negativ al testului Wassermann l-a dezamăgit:

„la doctor, acesta mi-a spus triumfător: Aveţi sîngele curat. Nu vă bucuraţi? – De fapt, nu prea, a fost răspunsul“[166].

158 Cioran, convorbire cu Luis Jorge Jalfen, în *Convorbiri cu Cioran*, p. 60.
159 Cioran, *Apocalipsa după Cioran*, loc. cit., p. 74.
160 Cioran, convorbire cu Gerd Bergfleth, în *Convorbiri cu Cioran*, p. 102.
161 Să nu uităm că pentru Schopenhauer muzica este o cale de anulare a individuaţiei.
162 Cioran, *Caiete*, III, p. 130.
163 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 29, 44, 45.
164 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 88-89.
165 Cioran, convorbire cu Gerd Bergfleth, în *Convorbiri cu Cioran*, p. 103.
166 Cioran, convorbire cu Gerd Bergfleth, în *Convorbiri cu Cioran*, p. 104. Să notăm şi că buletinul de analiză a sîngelui este reprodus în vol. Gabriel Liiceanu, *Itinéraires d'une vie*: *E.M.Cioran*, Ed. Michalon, 1995, p. 28. Din păcate, imaginea e foarte ştearsă şi nu permite descifrarea datei.

Meseria de bolnav. Fişa clinică de maturitate

„Una peste alta, viaţa e un lucru extraordinar.“

Cioran, *Caiete*, 18 nov. 1959

[O BOALĂ LUNGĂ CÎT E VIAŢA]

După lungul episod maladiv din prima tinereţe (autodatat de Cioran în mod diferit, dar între următoarele limite: de la 16-17 ani la 25 de ani, ceea ce ar însemna din 1927 pînă în 1936), Cioran susţine că a rămas bolnav pentru toată viaţa. „Întotdeauna am fost semibolnav, chiar şi atunci cînd eram sănătos“[167], notează el la 26 martie 1959. „Mi-am petrecut zilele, se poate spune, în suferinţă şi-n subprodusele ei“[168], consemnează în *Caietele* sale în toamna anului 1963. „Toată viaţa am fost bolnăvicios“[169], notează altundeva. Iar dacă la început, prin vitalitatea tinereţii, a făcut faţă dereglărilor sale organice, de la un moment dat bătălia sa cu boala începe să semene cu o încleştare zilnică a lui Iacob cu îngerul. Pentru o perioadă determinată din viaţa lui (cam din 1958 pînă prin 1980!), putem reconstitui – din coroborarea scrisorilor, *Caietelor* şi a interviurilor lui Cioran, precum şi din mărturiile celor care l-au văzut – voluminoasa sa fişă clinică.

Pentru anii 1937-1958 informaţiile sînt izolate şi formale. De pildă, la sfîrşitul Războiului Mondial le scria părinţilor, liniştitor, că e bine: „Cu sănătatea o duc destul de bine: sufăr mult mai puţin de nervi, numai din cînd în cînd mă mai plictiseşte reumatismul...“[170]; sau: „Cu sănătatea n-am de ce să mă plîng“[171].

Din ianuarie 1958 există însă *Caietele*, aşa că pentru o bună perioadă de timp avem fişa sa clinică, dacă nu completă şi profesionistă, în orice caz bogată.

[CREIER BOLNAV]

În iarna 1958, face gripă, aşa că în februarie notează: „Creier bolnav, stomac bolnav – şi restul, aşijderea“. Este, după ştiinţa mea, pentru prima dată cînd filosoful notează o problemă legată a creierului său, iar asemenea notaţii se vor înmulţi pe măsura înaintării în vîrstă. Iar în iunie are „febră insuportabilă“.

În 1959 înregistrează, în martie, „a doua gripă în trei luni“; în aprilie recapitulează că „practic, din ianuarie, sînt bolnav“, trecînd „de la un beteşug la altul“, căci „natura face experienţe pe mine“. La sfîrşit de an, făcînd bilanţul, constată că a fost „răcit“ o jumătate de an.

În 1960, la sfîrşitul iernii, are subfebrilităţi exasperante, apropierea primăverii îi „dizolvă creierul“ şi, notîndu-şi dependenţa de starea vremii, conchide că „La mine, o aparenţă de sănătate ascunde un fond bolnav“.

[CEAŢA DIN CREIER]

În 1961, notează cu spaimă „ciudata dezagregare a memoriei“ şi „ceaţa care mi se lasă pe creier“, la care se adaugă anxietatea, insomniile, durerile („Totul mă doare. Bietul meu trup!...“), precum şi faptul că soarele îi face, psihic vorbind, rău.

În 1962, filosoful, acum de 51 de ani, îşi consemnează „ramolirea“, apoi se autolinişteşte: toate semnele au apărut „acum vreo treizeci de ani“. La trecerea dintre primăvară şi vară, este „din nou răcit“ şi, exasperat de frecvenţa acestor infecţii respiratorii, exclamă: „Şase luni pe an, răcit!“ Apoi consemnează „o apăsare permanentă pe creier“. Întreg anul a dus-o greu, deoarece a fost bîntuit de insomnii şi „chemat la ordine“ de reumatism, pe care şi l-a tratat cu o „cură la Enghien“. Din cauza tratamentelor („Să te tratezi înseamnă să te îmbolnăveşti în alt mod“), are însă insomnii şi îl lasă nervii. Deşi „ţin regim alimentar destul de sever şi duc o viaţă

regulată“, totul îi „iese prost“, se simte continuu rău, nu poate să scrie nimic („Un vînt secetos mi-a răvăşit mintea“) şi este „înspăimîntat“ de „crize[le] de oboseală“ care-l paralizează.

[GRIPA]

În 1963 are, pe rînd, reumatism sau nevrită, gripă, sinuzită, catar tubar, dureri de stomac, insomnii, o pîclă în creier. Schimbările de vreme îl afectează sistemic („De treizeci de ani furnicăturile astea în picioare la cea mai neînsemnată schimbare a vremii, la drept vorbind, în fiecare zi“).

[FURNICĂTURI ÎN PICIOARE]

Cu toate acestea, îşi păstrează neschimbată părerea că boala îi conferă omului carate specific umane: „nu pot lua în serios un om cu sănătatea neatinsă“, scrie el, căci suferinţa te face să „te crezi cineva“.

Inspirat de zvîrcolirea propriilor sale organe („Nu cred că am vreun organ normal“), din gripele şi sinuzitele care-l încearcă, de „oboseala“ creierului propriu, scrie un text despre durere, intitulat *Despre boală* şi publicat ulterior în volumul *Căderea în timp*.

Din cînd în cînd îl frisonează spaima pentru soarta creierului său. Poate cu gîndul la el a scris o misterioasă rugăciune:

> „Puteri cereşti, ajutaţi-mă să nu mă destram, nu mă lăsaţi să pier sub ochii mei, faceţi în aşa fel încît să nu fiu spectatorul propriei mele decăderi, ci dimpotrivă, s-o combat sau, dacă nu, să mi-o însuşesc întreagă, să mă arunc în ea fără regrete!“[172].

[ECLIPSELE MEMORIEI]

În1964 însă, filosoful din mansardă pare mai puţin încercat decît cu un an înainte, dar îşi consemnează disoluţia pe care i-o aduce primăvara şi „Abdicările creierului“, adică „Eclipsele zilnice ale memoriei“. Aşa cum Kierkegaard îşi întreba doctorul dacă spiritul nu i-ar putea corecta deficienţele trupului, şi Cioran, înspăimîntat de bănuiala unei boli a creierului, se întreabă: „Pînă unde poate lupta spiritul împotriva uzurii organismului?“ Crede, în mod nietzschean, că „urîtul“ e provocat „de digestie în primul rînd“, şi repetă din nou că „tot ce-i adînc în noi îşi are rădăcinile în fiziologie“.

[GUTUNAR, GASTRITĂ...]

În 1965, începe anul „gutunărit“, apoi are gastrită, iar primăvara îi „înceţoşează“ creierul. În aprilie se afla într-o depresie „cumplită“ din cauza „materiei“ trupului său, „asediat“ de beteşuguri. Durerile de tot felul (de picioare, de intestine) îl înnebunesc şi-l ţin treaz, aşa că ia morfină să adoarmă. Exasperat de eşecul diverselor tratamente şi convins că omul este un animal „sortit bolii“, intră în grevă medicală: „Am hotărît să nu mă mai îngrijesc: fie ce-o fi. [...] să nu-i mai deranjăm pe medici“[173]. Dar, în scurtă vreme după asta, e la Spitalul Cochin (acel spital în care a sfîrşit...), pentru un consult reumatologic. Repetă ceea ce ştia de mult, din anii cînd scria *Pe culmile disperării*: „Omul nu este doar un animal bolnav, el este *produsul* maladiei“. Moartea, pe care o răsucise, exaltat, pe toate părţile în tinereţe, declarînd însă cinstit că o detestă, se insinuează în meditaţia lui; aşa cum observase Seneca, în *Scrisorile către Luciliu*, că oamenii se tem de moarte deoarece le

e frică „să nu fie nicăieri“[174], şi Cioran se teme de moarte pentru că ea este „absenţă a tot“:

„Totul, chiar şi boala, mai degrabă decît *absenţa* a tot“[175],

exclamă el, după ce încercase să-şi domesticească groaza şi să se familiarizeze cu ideea că „sînt condamnat“.

[CREIERUL SE ÎNTUNECĂ]

În 1966, suferă de insomnie, agitaţie nervoasă, melancolie, stomac, ficat, picioare, nervi, dureri de urechi, sinuzită, dureri de picioare, creierul i se „înceţoşează, se întunecă“, a slăbit „îngrozitor“ şi „întotdeauna mă doare *ceva*“. Îşi petrece luna august la Talamanca, constatînd încă o dată că oriunde se duce îşi ia bolile cu el, că soarele îi „întărîtă“ suferinţa. Îndură memorabila „noapte de la Talamanca“ (31 iulie 1966), cînd este pe punctul să se sinucidă[176].

[TOTUL SUFERĂ]

În 1967, sîcîit de durerile de tot felul, socoteşte boala o „proprietate esenţială“ a materiei, care atinge „tot ce *este*: chiar piatra poate fi atinsă“[177]. Este înfricoşat de „semne[le] evidente ale unui ramolisment cerebral“ şi se teme pentru „viitorul creierului meu“.

În 1968, Cioran are în sfîrşit un an liniştit, întrerupt numai din cînd în cînd de suferinţe: „Trupul acesta asediat de durere“.

În 1969, îşi începe anul promiţător, cu insomnii, continuă cu dureri de urechi, „oboseală a creierului“, „digestie chinuită“, durerile de picioare pentru care „Medicii n-au nici o explicaţie“, reumatism, sinuzită etc. E totuşi destul de rezistent pentru a

face, în septembrie, „un tur al Pirineilor şi chiar mai departe, evident pe jos“[178].

În 1970, constată că are „tensiunea mărită“, suferă de stomac, reumatism, insomnii („Toate relele moştenite“, cum îi scrie el lui Aurel[179]), se procopseşte cu o sciatică, iar în august e ciuruit de „dureri peste tot“, semn că „Trupul mă lasă baltă“[180]. Cel mai grav este însă pentru el ce i se întîmplă cu mintea: „frizez ramolismentul“.

În 1971, corpul său „nu e în cea mai bună stare“[181], căci, „răcit de la naştere“[182], suferă de rinită, dureri de cap, gastrită, „o oboseală înnăscută“, are insomnii cumplite care-i dau impulsuri sinucigaşe. Profeţeşte că va veni o zi în care omul va „lecui toate bolile“[183], dar perspectiva nu-l încîntă – dimpotrivă, i se pare un „ţel catastrofal“[184], poate fiindcă socoteşte boala o „iniţiere“ fără de care „nu înţelegem ce e mai important“[185].

[BOALA – O INIŢIERE]

În 1972, cu cîteva zile înainte de a împlini 61 de ani, un consult medical îi stabileşte: „Hipertrofia prostatei. Boală de bătrîn. Hipertensiune arterială, hipertrofia ficatului etc., etc.“, iar el comentează: „Beteşugurile vîrstei. Din nenorocire, ele au început pentru mine încă din adolescenţă, din copilărie“[186]. De-a lungul anului, îl mai încearcă insomniile, durerile de picioare, o lungă sinuzită etc., prilej de-a-şi observa „lenta şi metodica degradare a organelor“[187].

[DEGRADAREA ORGANELOR]

În 1973, în ciuda vaccinului „homeopatic“ pe care l-a făcut, se îmbolnăveşte repetat de gripă; apoi: „amigdalită infecţioasă“, reumatism, probleme cu vederea etc.

În 1974, suferă de gastrită, face gripă, şi mai ales se plînge că uită: „Îmi aduc aminte perfect de copilărie, dar întîmplările care mi-au marcat vîrsta de mijloc se şterg treptat“[188].

În 1975, îşi începe anul cu o noutate: are probleme oculare („văd «musculiţe» tot timpul“) şi, pentru că boala „nu se poate trata“, ca un adevărat „fiu al mamei“, cum s-a socotit mereu, se interesează la Relu dacă nu cumva mama lor a suferit de aceeaşi afecţiune[189]. În curînd însă îşi scot capul şi mai vechile lui beteşuguri: o sinuzită de care „trage“ mai multe săptămîni, o stare abulică care-l face să tremure pentru creierul său, gripă etc.

În 1976, după ce scapă de rituala sa depresie de primăvară, doctorii îi descoperă, în iulie, „exces de acid uric“. Iar în august recunoaşte că

[PATRUZECI DE ANI DE DURERI DE PICIOARE]

> „nu mă simt bine. Mă doare stomacul, mă dor continuu picioarele (patruzeci de ani de martiriu!), insomnii etc.“[190].

Spre sfîrşitul anului are „iarăşi necazuri cu sinuzita, cu gîtul“ şi conchide: „Spiţă degenerată!“[191].

În 1977, este o „maşină hîrbuită“ de „ereditatea [sa] artritică“, de la care „mi se trag toate“[192]: „musculiţele“ de la ochi şi cataracta, astenia şi anemia, gripa, „stomacul prăpădit“ de gastrită, inima slăbită etc. În faţa atîtor „vătămări“ corporale, cel ce făcuse pe vremuri elogiul bolii ca instrument de revelaţie exclamă acuma, dezolat: „E uimitor cum ne degradăm din punct de vedere fizic o dată cu trecerea anilor“[193]. În 1976 sau în 1977 Cioran este, la un moment dat, suspect de cancer[194].

În 1978, pacientul Cioran e staţionar, căci, în afara unei lungi „gripe urîte“ din iunie şi a unei gastrite în noiembrie, nu se mai plînge de nimic.

În 1979, conform puţinelor surse existente, Cioran pare, din nou, într-un an bun, el plîngîndu-se numai de „neurastenie“.

[ARTERIOSCLEROZA DE FAMILIE]

În 1980, are „temeri cumplite legate de antecedentele mele familiale“, mai ales din partea mamei, căci „ea şi cele şase surori ale ei au murit de arterioscleroză“, dar şi din partea tatălui, unde are un „bunic beţiv“. Din nou temător pentru soarta creierului său, Cioran exclamă: „Mare păcat că spiritul nu şi-a găsit alt sălaş decît creierul“[195]. În mai are o gripă cu traheită, care-l ţine trei săptămîni şi-l istoveşte peste măsură.

În februarie 1981 i se plînge lui Relu de rinită şi de consecinţele ei, „dureri de cap“, iar încă necunoscutei Friedgard Schulte-Thoma îi mărturiseşte că „toată viaţa mea a fost o confruntare cu trupul meu“[196]. Dar, după ce o cunoaşte, filosoful, îndrăgostit de frumoasa nemţoaică şi euforizat de chinuitor-miraculoasa lui poveste de iubire, se însănătoşeşte: „«Sănătatea» mea nu e tocmai rea“, îi scrie el lui Relu[197].

[UN FILOSOF ÎNDRĂGOSTIT, DECI SĂNĂTOS ŞI FERICIT]

Chiar şi insomniile sînt mai uşor de dus, iar Cioran se recunoaşte „fericit“: „Mă plimb în toiul nopţii ca o fantomă, pe jumătate fericit, pe jumătate uluit“[198].

[UN DOMN FRAGIL]

După acest „an de autoflagerare“ prin iubire, Cioran pare, vreme de aproximativ un deceniu, conform puţinelor documente şi mărturii existente, sănătos sau măcar stabilizat. Din cînd în

cînd, cîte o frază de genul „Iată-mă iarăşi pradă *metehnelor* cu care m-a înzestrat mama“[199], sau „Sănătatea mea lasă de dorit“[200], ori cîte-o informaţie marginală în vreun interviu – cum e aceea că a făcut o radiografie[201] –, ne amintesc că Cioran este un domn vîrstnic şi legitim fragil.

Grija pentru propriul său intelect n-a dispărut: „Te plîngi că te lasă memoria. Am şi eu această *meteahnă*“[202], îi scrie el lui Arşavir Acterian, în 1986. Dar, pînă să bage de seamă şi prietenii, va mai dura ceva vreme.

167 Cioran, *Caiete*, I, p. 31.
168 Cioran, *Caiete*, I, p. 204.
169 Cioran, *Caiete*, I, 1961, p. 73.
170 Cioran, scrisoare către părinţi, Paris, 8 sept. 1946, în *Scrisori către cei de-acasă*, p. 19.
171 Cioran, scrisoare către părinţi, 21 oct. 1948, în *Scrisori către cei de-acasă*, p. 28.
172 Cioran, *Caiete*, I, p. 191.
173 Cioran, *Caiete*, I, 321.
174 Seneca, *Scrisori către Luciliu*, traducere şi note de Gheoghe Guţu, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1967, p. 254.
175 Cioran, *Caiete*, I, p. 351.
176 Cioran, *Caietul de la Talamanca*, *Ibiza, 31 iulie-25 august 1966*, text ales de Verena von der Heyden-Rynsch, traducere din franceză de Emanoil Marcu, Bucureşti, Ed. Humanitas, 2000, p. 28, 40, 13.
177 Cioran, *Caiete*, II, p. 254.
178 Cioran, *Scrisori către cei de-acasă*, p. 76.
179 Cioran, *Scrisori către cei de-acasă*, p. 82.
180 Cioran, *Caiete*, III, p. 206.
181 Cioran, scrisoare către Arşavir Acterian, în *Scrisori către cei de-acasă*, p. 204.
182 Cioran, *Caiete*, III, p. 314.
183 Cioran, *Caiete*, III, p. 330.
184 Cioran, Convorbire cu François Fejtø, 1989, în *Convorbiri cu Cioran*, p. 227.
185 Cioran, *Caiete*, III, p. 317, 332.
186 Cioran, *Caiete*, III, 29 martie 1972, p. 377-378.
187 Cioran, *Caiete*, III, p. 402.
188 Cioran, scrisoare către Arşavir Acterian, în *Scrisori către cei de-acasă*, p. 216.
189 Cioran, *Scrisori către cei de-acasă*, p. 128.
190 Cioran, *Scrisori către cei de-acasă*, p. 146.
191 *Ibidem*, p. 149.

192 *Ibidem*, 10 ian.1977, p. 150.
193 *Ibidem*, 22 septembrie 1977, p. 158.
194 Simone Boué, *Interview*, in *Lectures de Cioran*, textes réunis par Norbert Dodille et Gabriel Liiceanu, Paris, Montréal, L'Harmattan, 1997, p. 28.
195 Cioran, scrisoare către Constantin Noica, 9 aprilie 1980, în *Scrisori către cei de-acasă*, p. 310.
196 Cioran, scrisoare către Friedgard Thoma, 19 febr. 1981, în Friedgard Thoma, *Pentru nimic în lume*, traducere de Nora Iuga, Bucureşti, Ed. EST, 2005, p. 19.
197 Cioran, scrisoare către Relu, 23 iulie 1981, în *Scrisori către cei de-acasă*, p. 190.
198 *Ibidem*, scrisoare către Relu, 12 august 1981, p. 190.
199 *Ibidem*, scrisoare către Relu, 19 februarie 1985, p. 195.
200 Cioran, scrisoare către Gabriel Liiceanu, 21 septembrie 1991, în *Scrisori către cei de-acasă*, p. 291.
201 Cioran, convorbire cu Fritz J. Raddatz, în *Convorbiri cu Cioran*, p. 153.
202 Cioran, scrisoarea din 13 iulie 1986 către Arşavir Acterian, în *Scrisori către cei de-acasă*, p. 231.

Cu Cioran la doctor

[OMUL CIVILIZAT MERGE LA DOCTOR]

„...omul occidental, omul civilizat [...] dă buzna la doctor, la farmacist...“[203], observa, cu o anume dezaprobare, filosoful, într-un interviu din 1982. Cioran însuşi a fost un om civilizat şi, aşa cum lua trenul[204], se ducea şi la doctor: nu numai în Sibiu, la laboratorul de analize al doctorului Albert Zink, pentru a controla dacă este sau nu contaminat cu „Treponema pallidum“ presupus dătătoare de geniu, ci şi în Paris sau în Dieppe. Bîntuit de simptome algice precum o casă veche de stafii, filosoful a făcut repetate tentative să probeze, în faţa instanţei supreme, adică a doctorilor, că ele sînt *semne* cuantificabile ale unor maladii reale, care au nume şi – spera el – şi tratament. Marea sa problemă a fost, „dintotdeauna“, „Cum să nu *mai* sufăr?“[205]

[CUM SĂ NU MAI SUFĂR?]

Caietele şi scrisorile lui Cioran (mai ales acelea către fratele său) înregistrează, adesea în treacăt, diverse cure terapeutice, urmate, cel mai probabil, la indicaţia unor medici. După cum îl chestiona casieriţa de la clinica de pe strada Assas , dacă „*acum*“ lucrează sau e şomer[206], rezultă că filosoful era pacient vechi la această clinică, unde se duce la un moment dat să-şi desfunde o ureche. La fel, el a făcut repetate cure de apă sulfuroasă la Enghien, pentru a-şi trata, ca odinioară la Ocna Sibiului şi la Techirghiol, misteriosul său reumatism. Apatrid şi nicidecum bogat („Boala a venit să dea savoare caliciei mele, să-mi *condimenteze* sărăcia“, nota Cioran în iarna anului 1957[207]), lipsit de „relaţii“ care să-i netezească accesul în lumea medicală, Cioran face coadă, ca orice muritor de rînd, la ghişee:

[LA COADĂ LA DOCTOR]

„Cochin. M-am dus pentru o consultaţie. Vreme de o jumătate de oră am fost trimis de la un ghişeu la altul“[208].

La fel, „copleşit de nelinişte“, îşi face veacul în faţa unor cabinete medicale:

„Trei ore petrecute în sala de aşteptare a unei clinici“[209].

Cu frecventele sale infecţii respiratorii, cu o boală reumatismală ori o artrită, cu hipertensiune, gastrită, insomnie, hiperexcitabilitate nervoasă, depresii ciclice, oboseală cronică (iar în final, cu boala Alzheimer), Cioran este un suferind etern şi etern exasperat că-şi simte fără încetare trupul. Mersul la doctor îl consuma enorm, ca dovadă diagnosticul de „emotivitate“ pe care i l-au pus doctorii – fireşte, „incompetenţi“.

[DOCTORI INCOMPETENŢI]

În secret, adică în *Caiete*, acest pacient emotiv şi-a permis să recunoască exactitatea diagnosticului:

„«Emotivitate» – acest cuvînt oribil de care se slujesc medicii incompetenţi – exprimă totuşi cu exactitate starea în care mă aflu de obicei“[210].

Părerea lui despre doctori e, bineînţeles, rezervată, ba chiar proastă de-a binelea: un gastroenterolog are un „aer satisfăcut, vreau să spun *neghiob*“[211]; un „mare cardiolog“, pe care-l întîlneşte la un cocktail, este de-o ignoranţă totală în faţa vieţii:

> „Ai fi zis că-i un notar de provincie sau un băcan din Paris“[212],

îl insultă, cu satisfacţie, Cioran. Filosoful încearcă în secret să-şi ia revanşa asupra tagmei medicale: îi vorbeşte marelui cardiolog „ignorant“ toată seara (ne putem imagina ce!), stupefiindu-l:

> „Se minuna de tot ce-i povesteam“[213].

Cioran nu pare deloc conştient de efectul cel mai probabil ambiguu pe care i l-a produs „marelui medic, fost profesor la facultatea de medicină“, căci creatorii nu-şi pot, totuşi, conştientiza şi măsura enorma stranietate intrinsecă pe care o au în comparaţie cu normalitatea caldă şi sănătoasă a celorlalţi oameni.

Uneori, pacientul, sătul de incursiunile în lumea doctorilor şi de rezultatul echivoc al tratamentelor lor, intră în grevă: decide să nu mai meargă la doctor:

[GREVA MEDICALĂ]

„Nu vreau să ştiu ce am, am rupt-o cu doctorii“,

notează el în noaptea – „cumplită“, cu „Dureri neîntrerupte de picioare“ – de 30 mai 1963[214]. Peste cîteva zile însă îl găsim la Clinica Cochin, aşteptînd cu ceasurile o consultaţie, neliniştit la culme, ba chiar mizantrop de atîta durere. Peste două veri, scenariul se repetă:

> „Am hotărît să nu mă mai îngrijesc: fie ce-o fi. [...] Durerile de care sufăr vin de departe: să nu-i mai deranjăm pe medici“[215],

notează pacientul în vara anului 1965. Şi, imediat, o altă însemnare ne spune că:

> „Azi dimineaţă, la Cochin, m-a văzut un mare specialist în reumatologie“.

[CIORAN – MATERIAL DIDACTIC]

Ca pacient de rînd, filosoful aşteaptă cuminte „două ore“, apoi, şi mai semnificativ, e examinat de faţă cu studenţii, ca un adevărat material didactic, adică aşa cum în sistemul sanitar francez sînt utilizaţi numai pacienţii cu asigurare medicală de tip social:

„Specialistul mă examinează rapid şi se întoarce către elevii săi: «E ceva *subiectiv*»“[216].

Iar Cioran, care sperase să scape de „furnicăturile permanente pe care le am în picioare de treizeci de ani“, înghite şi situaţia şi explicaţia, ba e chiar mulţumit. Mai mult, deşi de data asta îşi dă limpede seama că „marele specialist“ l-a socotit „ţicnit“[217], nu e furios, ci doar bucuros – „spre marea mea uşurare“ – că nu are o boală gravă.

El a continuat să facă, prin policlinici sau spitale, „experienţa *sordidă*“[218] a propriului corp, lăsîndu-se examinat şi tratat ba pentru una, ba pentru alta; pentru tensiune (iar tratamentul s-a dovedit „catastrofal“ pentru stomacul său bolnav de gastrită[219]), apoi pentru prostată („M-au consultat astăzi trei medici. Hipertrofia prostatei. Boală de bătrîn. Hipertensiune arterială, hipertrofia ficatului etc., etc.“[220]), pentru ochi („Doctorul mi-a zis să mă duc iar la control peste şase luni sau un an“[221]), pentru alte şi alte afecţiuni. Atitudinea sa faţă de medici oscilează între „imbecilii de doctori“ (care diagnostichează greşit boala Simonei[222]) şi „Aici sînt mari specialişti“[223], „un renumit oftalmolog...“.

[IMBECILII DE DOCTORI]

În a doua jumătate a anilor ’70, Cioran, cu o situaţie materială mai bună („Situaţia mea materială s-a îmbunătăţit o dată cu vîrsta“[224]), cu o notorietate consolidată, are mai uşor acces la cabinete şi clinici bune. El îşi permite să consulte „doi sau trei“ specialişti şi să facă analize vreme de şase săptămîni,

plătind sume importante – „m-a costat trei mii de franci“ – pentru investigarea stării sale de sănătate.

Iar la începutul anilor ’80, de la „imbecilii de doctori“ Cioran ajunge la prietenia cu doctorii[225] („Am prieteni doctori aici...“[226]) şi la îmblînzirea relaţiilor sale nu cu trupul său, ci cu sistemul sanitar în care acesta putea fi îngrijit.

[AM PRIETENI DOCTORI]

Întotdeauna, în ciuda furiei lui contra medicilor, Cioran le-a luat în serios indicaţiile şi le-a aplicat cu sfinţenie. Din vara anului 1958, el începe lupta cu „stimulentele“ care-i condiţionau scrisul dar care-i fuseseră brusc „interzise“: tutunul, cafeaua, alcoolul. Se lasă de fumat şi de cafea – dar, în momentele de disperare absolută, că nu poate scrie „decît intoxicat de tutun“[227], se reapucă să fumeze –, iar ca să se autoîncurajeze, îşi repetă că „stomacul, gîtul, totul este şubrezit din cauza tutunului“[228]. La fel, el ţine regim alimentar, eliminînd pe rînd din alimentaţie grăsimile, sarea şi tot ce i-ar putea afecta „arterele“; mai mult, duce „o viaţă regulată“[229], dar constată că, de cînd e aşa de „raţional“, „tot ce fac iese prost“, în sensul că nu mai poate scrie: „Mintea mea funcţionează doar ajutată de dezordine şi de stimulente“[230], recunoaşte el cu amărăciune. Din cînd în cînd, se lasă tentat sau corupt de deliciile unui „chief“, cum e în noaptea de 1 spre 2 iulie 1966, cînd cinează cu E [Eugen Ionescu?].

[UN CIORAN „BEAT CRIŢĂ“]

Rezultatul e pe măsură: se întoarce acasă la 3 după miezul nopţii, „beat criţă“, iar dimineaţa suportă consecinţele: „mahmureală, vomă, o ţîfnă morbidă“[231].

Înspăimîntat de „arterioscleroza noastră de familie“[232] şi de ceaţa din propriul creier, respectă interdicţia de sare şi de grăsimi şi e satisfăcut că „După patruzeci de zile de regim, fără sare firește – starea sănătăţii mele s-a ameliorat“[233], tensiunea fiind „acum la limita normală“[234]. Pentru că uleiul „E dăunător pentru artere, pentru inimă, pentru tot, ca şi untul de altminteri“[235], şi pentru că el are probleme atît cu arterele, cît şi cu stomacul („credincioasa mea gastrită“), Cioran respectă „un régime terrible“, mîncînd „des légumes cruits à la vapeur, des céréales complètes“[236].

[UN REGIM AUSTER]

Vizitatorii ocazionali ai celebrei sale mansarde erau primiţi în aroma tizanelor cu care se „îmbăta“ Cioran, căci „încăperea [...] mirosea întotdeauna plăcut, din cauza ceaiurilor de plante şi a legumelor proaspete pe care le fierbe chiar el în aburi“[237].

El respectă dietele prescrise de doctori, ba, mai mult, cu spiritul lui excesiv, le duce mai departe; Simone Boué observa, cu afectuoasă ironie postumă, că partenerul ei de viaţă „c’était un grand, grand adepte de *La Vie Claire*“[238], făcînd cumpărăturile la magazinele cu hrană ecologică şi mîncînd numai lucruri proaspete. Dacă pleca la Dieppe, în cuibul lui de pasăre, arunca tot conţinutul frigiderului din Paris, iar la destinaţie Simone cumpăra totul proaspăt, şi tot aşa la întoarcerea în Paris[239]. Sandei Stolojan i-a spus, satisfăcut, că a trăit aşa de mult datorită hranei lui sănătoase[240], preparate uneori de el însuşi, alteori de Simone, care-l răsfăţa cu tartă cu căpşuni şi infuzie de busuioc. În plus, încolţit de multele lui suferinţe, recunoaşte că „chimioterapia a devenit o realitate“. Dar, descurajat de efectele secundare ale unor medicamente care-i irită stomacul, caută leacuri naturiste şi homeopatice,

ajungînd, după trei luni de autotratament cu „frunze de coacăze, de rozmarin, de cimbru“, plus „întregul arsenal al homeopatiei“, „literalmente *beat* de infuzii, intoxicat de sedative“[241].

[BEAT DE INFUZII]

Tot aşa, caută să-şi prevină extenuantele lui gripe, care-l imobilizau mai multe luni pe an: îşi face anual „un vaccin homeopatic“[242]; dar cînd se îmbolnăveşte totuşi de gripă, află, exasperat, că acesta „nu protejează decît două luni pe an“, şi-şi dă seama că n-a luat singurul leac „cu adevărat eficace“, adică vaccinul de la Institutul Pasteur[243]. Cînd gripa îl pocneşte din senin iar el se doftoriceşte cu „leacuri băbeşti“ din plante, e constrîns să recunoască că ele nu sînt bune de nimic şi, dezgustat, trece la antibiotice. Tot pe linia unei vieţi sănătoase, pentru a-şi trata astenia şi anemia, Cioran umblă cu bicicleta şi apoi pe jos, străbătînd, ca un drumeţ din secolul al XVIII-lea, cîte 30 de km pe zi. Sau, mai grozav, filosoful – care se visa *pădurar* sau *grădinar* – lucrează cu voluptate grădinile prietenilor: grădina lui Tacou, de la Varengeville ori cea din Nantes, a unui anume Nemo.

[TERAPIA PRIN GRĂDINĂRIT]

Grădinăritul îl însănătoşeşte în mod miraculos, îi „face bine în chip absolut“, astfel încît la sfîrşitul unei dimineţi de grădinar uită de orice boală şi are, minune, o „senzaţie de bucurie, de fericire chiar“[244].

Preceptul său fiind că „Bolnavii se cunosc mai bine pe ei înşişi decît o pot face doctorii“[245], Cioran îşi administrează şi alte tratamente, de la tablete de vitamina C (dimineaţa, pentru prevenirea gripei) la ora de somn de după-amiază. A fost, cum spune Simone Boué, teoreticianul şi practicianul siestei[246], care

„îmi pune mintea în funcţiune“[247]. „Cura supremă“ este să stea în pat, pe întuneric, să somnoleze sau să chiar doarmă, pentru că „Tot ce diminuează activitatea conştiinţei e salutar“[248].

[SIESTA]

„În afară de somn, nimic nu mă *ajută*“[249], spune Cioran cel veşnic angoasat de „eclipsele“ şi ceţurile creierului său. De fapt, nici „abisul matern“[250] al somnului de după-amiază nu îl ajuta întotdeauna, el deşteptîndu-se uneori „cu o senzaţie de apăsare şi cu dureri peste tot“[251].

[PĂRINŢII CARE NU S-AU ABŢINUT]

Asaltat de trupul său şubred pînă la limita la care exclamă: „Ah, părinţii ăştia care n-au putut să se abţină!“[252], pacientul Cioran are ca problemă eternă cum să facă să nu mai sufere[253] şi, apoi, cum să facă „să lucreze“, adică să scrie. Deoarece bolile (care în tinereţe i-au declanşat creativitatea, dar acum i-o distrug cu desăvîrşire), dieta şi medicaţia i-au „stins“ mintea şi l-au adus în-tr-o sterilitate scriitoricească înnebunitoare, cînd reuşeşte să scrie, constată, fericit, că scrisul însuşi este o vindecare, chiar dacă numai a dezordinilor psihice; de pildă, scriind despre sinucidere, recunoaşte cinstit că „obsesia pe care o aveam s-a dezumflat considerabil. Ceea ce dovedeşte că nu e chiar atît de rău să fii autor“[254].

Cu mintea lui deterministă, el a scormonit continuu după cauzele răului fizic ce l-a măcinat, dobîndind certitudinea că mama „mi-a transmis toate infirmităţile ei“[255]. Pe lîngă cauza ereditară, pe care o invocă la tot pasul, Cioran mai numeşte „excesul“ în care a trăit în tinereţe, în primul rînd cel de somnifere şi de tutun[256]. La aceste cauze majore se adaugă schimbările de anotimp şi de vreme, precum şi soarele. Mai ales

primăvara îl „dizolvă“, cu creier cu tot, producîndu-i depresii şi angoase. Vara însă îl înnebuneşte prin lumină, prin soare, căci „Soarele e duşmanul omului“[257], al creierului, al vieţii... Precum Caragiale, care respira liniştit numai sub cerul acoperit, şi Cioran se visează sub un plafon veşnic de nori care cern lumina solară: „Am o nevoie fizică de nori“[258].

[CERUL ACOPERIT]

Orice schimbare, de vreme sau de anotimp, îl înnebuneşte: „Fiecare anotimp mă strînge ca o menghină“[259]. În Paris, se consideră persecutat de vremea umedă, în Ibiza (la Talamanca), e exasperat de lumina necruţătoare:

> „Băi de mare, vînt, căldură – totul îmi stîrneşte bolile, mi le-ntărîtă, mă face conştient de ele“[260].

În general, schimbarea de anotimp îl tulbură profund:

> „Fiecare anotimp face din mine un alt om; primăvara îmi dă idei suicidare, vara la fel. Variaţiile de temperatură fiind prea bruşte în Nord, a trăi acolo e pentru mine un chin ce sporeşte cu vîrsta“[261].

[PRIMĂVARA ÎMI DĂ IDEI SUICIDARE]

Tot de aceea, o călătorie cu trenul în tovărăşia lui Cioran era o aventură, deoarece pacientul schimba de cîteva ori locul, în

căutarea unui colţ fără curent şi fără variaţii de temperatură[262].

Uneori, mintea lui, în neodihnă perpetuă ca marea, fantasmează climatul ideal: au loc fără curenţi de aer, o ţară „cu *minimum* de climat“[263].

[STRĂINUL]

Dar, în realitate, în această lume cu anotimpuri, pe care el *n-a dorit-o*, în care a căzut pentru că părinţii „nu au putut să se abţină“, pe care o iubeşte însă cu patimă, el este un *străin*: o apariţie care îşi conservă condiţia sa, ontic diferită de a celorlalţi muritori, de expulzat din paradisul pre-naşterii.

203 Cioran, convorbire cu Luis Jorge Jalfen, 1982, în *Convorbiri cu Cioran*, p. 46.
204 Cioran, convorbire cu Fritz J. Raddatz, în *Convorbiri cu Cioran*, p. 154.
205 Cioran, *Caiete*, III, 1969, p. 35.
206 Cioran, *Caiete*, III, p. 28.
207 Cioran, *Caiete*, I, p. 15.
208 Cioran, *Caiete*, III, 13 mai 1971, p. 337.
209 Cioran, *Caiete*, I, vara 1963, p. 189.
210 Cioran, *Caiete*, I, 1965, p. 320.
211 Cioran, *Caiete*, I, 13 aprilie 1965, p. 313.
212 Cioran, *Caiete*, I, p. 188-189.
213 Cioran, *Caiete*, I, p. 188-189.
214 Cioran, *Caiete*, I, 30 mai 1963, p. 180.
215 Cioran, *Caiete*, I, p. 321.
216 Cioran, *Caiete*, I, p. 321.
217 Cioran, *Caiete*, I, 1965, p. 321.
218 Cioran, *Caiete*, III, martie 1972, p. 378.
219 Cioran, *Caiete*, III, 16 aprilie 1970, p. 172; *Scrisori către cei de-acasă*, 1 iunie 1970, p. 83.
220 Cioran, *Caiete*, III, 29 martie 1972, p. 377.
221 Cioran, *Scrisori către cei de-acasă*, 21 ianuarie 1977, p. 150.
222 Cioran, *Scrisori către cei de-acasă*, 9 iulie 1971, p. 93.
223 Cioran, *Scrisori către cei de-acasă*, 21 ianuarie 1977, p. 150.
224 Cioran, *Scrisori către cei de-acasă*, 23 iunie 1980, p. 182.
225 Cioran, scrisoarea din 9 mai 1980, 17 mai 1980, în *Scrisori către cei de-acasă*, p. 179, p. 180.
226 Cioran, *Scrisori către cei de-acasă*, 9 mai 1980, p. 179.
227 Cioran, *Caiete*, I, p. 195.
228 Cioran, *Caiete*, I, p. 193.

229 Cioran, *Caiete*, I, vara 1962, p. 108.
230 Cioran, *Caiete*, I, iulie 1962, p. 108.
231 Cioran, *Caiete*, II, notă din 1966, p. 67.
232 Cioran, *Caiete*, II, 17 octombrie 1966, p. 121-122.
233 Cioran, scrisoare către Relu, 1 iunie 1970, în *Scrisori către cei de-acasă*, p. 83.
234 Cioran, scrisoare către Relu, 11 nov. 1970, în *Scrisori către cei de-acasă*, p. 86.
235 Cioran, scrisoare către Arşavir Acterian, 12 apr. 1974, în *Scrisori către cei de-acasă*, p. 212.
236 Simone Boué, *Interview*, in *Lectures de Cioran*, p. 28.
237 Sanda Stolojan, *Nori peste balcoane*, *Jurnal din exilul parizian*, traducere de Micaela Slăvescu, revizuită de Sanda Stolojan, Bucureşti, Ed. Humanitas, 1996, p. 96.
238 Simone Boué, *Interview*, in *Lectures de Cioran*, p. 28.
239 Simone Boué, *Interview*, in *Lectures de Cioran*, p. 27.
240 Sanda Stolojan, *Ceruri nomade, Jurnal din exilul parizian*, traducere de Michaela Slăvescu, Bucureşti, Ed. Humanitas, 1999, p. 60.
241 Cioran, *Caiete*, I, toamna 1965, p. 354.
242 Cioran, scrisoare către Relu, 17 ian. 1970, în *Scrisori către cei de-acasă*, p. 79.
243 Cioran, scrisoare către Relu, 17 februarie 1973, în *Scrisori către cei de-acasă*, p. 104.
244 Cioran, *Caiete*, I, 1965, p. 337.
245 Cioran, scrisoare către Relu, 7 martie 1981, în *Scrisori către cei de-acasă*, p. 188.
246 Simone Boué, *Interview*, in *Lectures de Cioran*, p. 28.
247 Cioran, *Caiete*, II, martie 1967, p. 201.
248 Cioran, *Caiete*, III, vara 1970, p. 182.
249 Cioran, *Caiete*, II, martie 1967, p. 201.
250 Cioran, *Caiete*, II, notă din 1967, p. 174.
251 Cioran, *Caiete*, I, iunie 1962, p. 96.
252 Cioran, *Caiete*, II, 10 iunie 1966, p. 58.
253 Cioran, *Caiete*, III, 1969, p. 35.
254 Cioran, *Caiete*, III, 1969, p. 125.
255 Cioran, *Caiete*, II, 19 oct. 1966, p. 125.
256 Cioran, *Scrisori către cei de-acasă*, 13 dec. 1978, p. 168.
257 Cioran, *Caiete*, I, p. 266.
258 Cioran, *Caiete*, II, iunie 1966, p. 62.
259 Cioran, *Caiete*, I, 1965, p. 341.
260 Cioran, *Caietul de la Talamanca*, p. 40.
261 Cioran, *Caietul de la Talamanca*, p. 18-19.
262 Simone Boué, *Interview*, in *Lectures de Cioran*, p. 30.
263 Cioran, *Caietul de la Talamanca*, p. 19.

Meseria de a fi bolnav

[UN OM OCUPAT]

Cu atîtea simptome şi boli, cu atîţia doctori şi atîtea tratamente, cu atîtea nostalgii după Dincolo şi cu atîtea angoase, Cioran a fost, ca orice bolnav, un om foarte ocupat. A recunoscut, de altfel, cu sarcasm surd şi autoironie, că bolitul îi consumă tot timpul şi toată energia, încît nu poate nici scrie, nici compătimi pe altcineva.

> „Beteşugurile mele îmi iau atîta timp, că nu le mai pot suporta şi pe ale altora. Nu am *spaţiu* de cedat unor suferinţe străine; sînt copleşit de ale mele, am capitulat în faţa lor“[264].

Alteori observă înrăirea, închistarea bolnavilor în propriul lor egoism; iar la un moment dat realizează, pe proprie piele, că:

> „Bolnavii sînt oameni foarte ocupaţi: sînt prea solicitaţi de suferinţele lor pentru a avea *timp* să se sinucidă“[265].

[DE CE NU S-A SINUCIS CIORAN]

Diverşi comentatori ai lui Cioran, inclusiv iubita sa, Friedgard Thoma, s-au întrebat de ce nu s-a sinucis la timp Cioran. Principal răspuns este că pentru Cioran sinuciderea nu a fost un ţel, ci o supapă psihică, o ieşire de rezervă, cum e scara

de incendiu pentru clădiri sau ca un cont la bancă, de care te atingi numai dacă n-ai încotro; o supapă ce-i permitea să trăiască, să suporte viaţa aşa cum e, cu gîndul că, dacă nu mai poate, deschide uşa de rezervă. Iar un al doilea răspuns este chiar starea de permanentă boală în care s-a aflat Cioran. Adică, un pacient cu bolile lui Cioran este atît de tulburat de duşmanul din corpul său, cu care luptă clipă de clipă, încît nu găseşte niciodată limpezimea mentală care să-i permită să decidă, în cunoştinţă de cauză, dacă n-ar fi mai bine să se sinucidă şi dacă nu cumva a chiar venit momentul s-o facă. Putem să presupunem că, atunci cînd Cioran scrie că bolnavii sînt prea ocupaţi cu suferirea ca să mai aibă timp să se sinucidă, aşa ceva avea în vedere.

[LUPTA CU ÎNGERUL]

Căutînd neîncetat o alinare pentru durerile sale trupeşti („Pentru mine, cuvîntul *trupesc* are sensul său plin“[266], ricana filosoful, care, într-adevăr, şi-a trăit ideile cu trupul şi le-a scos din trup ca dintr-o fîntînă), Cioran nu are consideraţie filosofică şi literară decît pentru cei din tagma lui: pentru Pascal, Dostoievski, Nietzsche, Baudelaire, care au suferit, şi ei, prea mult. Deşi la maturitate bolile au încetat de a-l mai inspira, ca-n tinereţe, la scris, el le-a fost în continuare recunoscător pentru ceea ce i-au dat ele, pentru ce-au făcut din el. „Fatalitatea meschină şi lamentabilă“ a trupului i-a apărut pentru totdeauna drept un mister; iar boala – „cea mai mare *invenţie* a vieţii“[267], cu care „nu se poate *discuta*“[268], cu care te lupţi muţeşte precum Iacob cu îngerul, dar fără de care omul e nimic; căci numai ea îi dă omului „oarece «profunzime». Un ins sănătos, geniu să aibă şi tot e, fatalmente, superficial“[269].

264 Cioran, *Caiete*, II, 1966, p. 34.
265 Cioran, *Caiete*, II, notă din 1968, p. 284.
266 Cioran, *Caiete*, II, martie 1967, p. 202.
267 Cioran, *Caiete*, II, notă din 1966, p. 25.
268 Cioran, *Caiete*, II, notă din 1966, p. 126.
269 Cioran, *Caiete*, I, dec. 1962, p. 142.

Doctorul Cioran

[AUREL – UN PACIENT IDEAL]

Tot convieţuind cu boala şi în boală, tot lăsîndu-se tratat şi tratîndu-se, Cioran a ajuns să facă, ca bolnav, „o figură destul de onorabilă“[270]. Şi, ca orice bolnav care se respectă, a început să facă pe doctorul. Nu numai cu sine, ci şi cu alţii.

Principalul său pacient a fost fratele lui, Aurel, căruia la început i-a fost simplu furnizor de medicamente. Dar, pe măsură ce-i trimite cutiile cu pastile, Cioran începe să-l dăscălească, atrăgîndu-i atenţia asupra efectelor negative:

> „Terramycine (un antibiotic) e foarte puternic şi deci primejdios, căci distruge flora intestinală. Se ia numai în caz de infecţie... Trebuie neapărat luat mult iaurt după fiecare pastilă. A nu se întrebuinţa fără avizul unui specialist“[271].

[SĂ LUPTĂM CONTRA GRIPEI]

Pe parcurs, pe măsură ce el însuşi e mai experimentat cu bolile şi cu medicamentele, capătă curaj. În 1969, îi prescrie – şi-i trimite pachet – din proprie iniţiativă, fratelui său mai mic: „*Influenzinum 7*. Sînt nişte granule homeopatice pentru prevenirea răcelii şi chiar a gripei“, explicîndu-i amănunţit cum să le ia, cu „o jumătate de oră înainte de micul dejun şi apoi seara, cu două ore după cină“[272]. Fiindcă una din marile probleme ale lui Cioran a fost gripa, filosoful din mansardă şi-a tratat anual fratele de gripă. În 1970 i-a trimis, tot pentru gripă,

„Survitine“, în 1971, un vaccin antigripal „Biothérapique“, „produs homeopatic“[273], dîndu-i amănunţite indicaţii de administrare.

Regula de aur a doctorului Cioran este următoarea: boala de care suferă el însuşi, pe care i-o tratează doctorii parizieni şi pe care şi-o autotratează, este şi boala pe care i-o tratează el fratelui său. Deoarece el însuşi nu suporta marea şi soarele, îi recomanda lui Relu: „Nu te duce la mare vara asta. Nimic nu le face mai rău celor depresivi, ca noi, decît marea“[274]. Pentru că el are probleme reumatice, îşi sfătuieşte fratele să-şi „îngrijească reumatismul“, iar cînd Cioran se tratează cu apă sulfuroasă la Enghien, recomandarea pentru sibianul Relu urmează ca fulgerul:

[CURA DE SULF]

> „Ar trebui să faci şi tu la fel la Ocna Sibiului, pentru reumatismele tale“[275].

Iar ca să fie un doctor convingător, se transformă şi-n farmacist, trimiţîndu-i prin poştă patru cutii cu sulf, cu indicaţia: „Ia cîte o pilulă (înghite-o) înainte de cele trei mese principale. E o cură de sulf, nu un tratament“[276], şi-i prescrie, pentru a treia oară, o cură balneară: de data asta, la Govora.

[CURA DE ROZMARIN]

Pentru ca filosoful îşi trata bolile digestive cu rozmarin, Relu beneficiază şi el de tratament: primeşte un medicament pentru ficat – Chofitol – şi sfaturi. „Ar trebui să ţii un regim sever, cu mai puţine grăsimi. Dacă găseşti pe acolo *rozmarin*,

caută să-l bei sub formă de infuzie“[277]. Deoarece drumeţul Cioran, pentru a-şi combate astenia şi nervii zdruncinaţi, făcea Franţa şi Spania pe jos, Relu e sfătuit:

> „Nu poţi combate astenia de care te vaiţi decît mergînd pe jos“[278].

Şi apoi îi indică, foarte semnificativ pentru dorul lui Cioran însuşi după paradisul din care căzuse, traseul vindecător:

[MERSUL PE JOS, PÎNĂ LA RĂŞINARI]

> „Ar trebui să faci cel puţin zece km pe zi – distanţa de la Sibiu la Răşinari“[279].

Cînd pacientul Cioran face hipertensiune şi mănîncă desodat, doctorul Cioran îi prescrie pacientului Aurel Cioran: „Te sfătuiesc să mănînci foarte puţină *sare* şi să bei multe ceaiuri (tei etc.)“[280].

[FĂRĂ SARE-N BUCATE]

Medicul Cioran trebuie să fi avut niscaiva succese cu pacientul Aurel Cioran, pentru că acesta îi cere cu încredere nu numai medicamente, ci şi sfaturi:

> „O să mă informez despre tromboză“,

promite Emil de la Paris, şi, în cîteva zile, îi scrie lui Relu:

> „Am discutat mult cu un farmacist despre tromboză“

etc., etc., promiţîndu-i medicamentele, dar cerîndu-i o reţetă din România, pentru că medicamentele nu se eliberează „fără reţetă“[281].

Scenariul acesta, al consultaţiilor şi tratamentelor prin poştă, a funcţionat perfect. „Am o răceală foarte urîtă“ îi scrie Emil lui Relu în 14 decembrie 1973, şi conchide: „Fii atent cu gripa“[282]. Instrucţiunile medicale cioraniene nu se limitează la leacuri homeopatice sau la vitamina C (aceasta, obiectul unui serial epistolar[283]), nici la recomandări balneare (dar numai după ce Relu va trece pe la cardiolog pentru tensiune[284]), ci, uneori, îi pasează lui Relu propriile sale medicamente, pe care el nu le poate lua din cauză că-i fac rău:

> „Îţi trimit nişte medicamente ce mi s-au prescris, dar pe care nu pot să le iau din cauza gastritei“[285].

[SOARELE E DUŞMANUL VIEŢII]

În 1979-1980, cînd Relu a făcut o depresie severă, Cioran s-a transformat, cu o delicateţe extraordinară, în psihoterapeut; prin transfer, a socotit că tot ce-i face lui rău – insomniile şi soarele, de pildă – îl afectează şi pe Relu, iar tot ce-i face lui

bine – ceaiul de tei sau bicicleta – îl va ajuta şi pe Relu. Scrisorile, prin urmare, sînt pline de recomandări maniacale:

> „am uitat să-ţi spun că trebuie să ai mereu capul acoperit cînd stai la soare... Soarele e duşmanul creierului“; „Nu înţeleg de ce ai neglijat insomniile“; „Trebuie să bei multe infuzii, trei sau patru pe zi, de preferinţă calmante (*ceai de tei* etc.)“; „excesul de medicamente e foarte periculos. Trebuie să-ţi menajezi stomacul, ficatul, rinichii şi inima – ele sînt victimele chimioterapiei“; „magneziul [...] provoacă o diaree (uşoară)“; „trebuie să ai grijă cu somnul... Ar trebui să-ţi faci obiceiul să dormi puţin peste zi... Creierul trebuie menajat; şi încă o dată-ţi spun, trebuie ferit de soare“[286].

Pentru depresie, îi trimite lui Relu antidepresive obţinute printr-un „prieten doctor“[287], îl încurajează să-i ceară orice, pentru că el are acum şi bani, şi „doctori prieteni“, dar îl avertizează asupra varietăţii antidepresivelor şi asupra efectelor lor secundare. Şi, după ce ani de zile îl bătuse la cap să facă mişcare, acum îl dăscăleşte ca pe un copil cum anume să meargă cu bicicleta:

[DĂSCĂLEALA]

> „Cînd drumul urcă, daţi-vă jos“; „Bicicleta nu este indicată pentru inimă, numai pe drum drept. Nu e bine să urci la deal“[288].

Şi, recunoscînd că „chimioterapia a devenit o realitate“, doctorul Cioran preferă, totuşi, să-şi doftoricească fratele mai mic prin plimbări înainte de culcare, regim alimentar fără grăsimi şi fără sare, prin infuzii de tei şi cure de usturoi.

La ocazie, Cioran îşi tratează şi alte neamuri – părinţii, cărora le trimite leacuri pentru „artrită“ şi „reumatism“, pe cumnatul său Nuţu, pe cumnata sa Ica. Sau îşi persuadează prietenii (pe Arşavir, care avea o dietă necorespunzătoare; pe Ionescu, care era internat la Lucerna: „îl implor să nu mai bea“)[289], cum să facă faţă unor situaţii de boală. Friedgard Thoma, ultima mare iubire a lui Cioran, a fost uimită la început, cînd l-a cunoscut, de îngrijorările şi sfaturile lui privitoare la sănătate:

> „Mereu mă prevenea să duc o viaţă mai sănătoasă şi să mă conserv mai bine“.

Era o grijă aproape „profesională“, pe care, cum a observat cu timpul dna Friedgard Thoma, Cioran „o avea faţă de *toţi* oamenii“[290].

270 Cioran, *Caiete*, II, nov. 1968, p. 360.
271 Cioran, *Scrisori către cei de-acasă*, 10 febr. 1966, p. 47.
272 Cioran, scrisoare către Relu, 4 febr. 1969, în *Scrisori către cei de-acasă*, p. 69.
273 *Ibidem*, p. 69, 79, 95.
274 *Ibidem*, p. 74.
275 *Ibidem*, p. 109.
276 *Ibidem*, p. 111.
277 *Ibidem*, p. 75.

278 *Ibidem*, p. 75.
279 *Ibidem*, p. 75.
280 *Ibidem*, p. 86.
281 *Ibidem*, p. 113.
282 *Ibidem*, p. 116.
283 *Ibidem*, p. 117-120.
284 *Ibidem*, p. 134.
285 *Ibidem*, p. 117.
286 *Ibidem*, p. 177-183.
287 *Ibidem*, 17 mai 1980, p. 180.
288 *Ibidem*, p. 185, 187.
289 Vezi Cioran, scrisoare către Arşavir Acterian, 12 apr. 1974, în *Scrisori către cei de-acasă*, p. 212; Cioran, *Caiete*, II, nota din 19-20 apr. 1967, p. 210-213.
290 Friedgard Thoma, *Pentru nimic în lume*, p. 123.

Boala fără nume

În tinereţe, boala, ca un vehicol mistic, l-a proiectat pe Cioran în lumea şi lumina conştientului şi l-a purtat pe culmile abisale ale extazului. La maturitate, extenuat de permanenţa simptomelor algice şi de agresivitatea multelor lui boli, Cioran a conchis că

> „Boala ne proiectează în afara Speciei. Orice bolnav se află pe marginea zoologiei“[291].

Dintre toate bolile lui, Cioran s-a temut cel mai tare de aceea căreia nu i-a dat numele şi care, de fapt, l-a şi răpus. La o vîrstă respectabilă, de altfel – 84 de ani. Dar după o lungă şi umilitoare degradare.

Nu ştim cînd s-a instalat cu adevărat această boală în Cioran. Ştim numai de cînd a început Cioran să se plîngă de proasta funcţionare a creierului său: din ianuarie 1958. Adică, de la 47 de ani. „Culmi ale abuliei“, notează el în ianuarie 1958, iar în februarie revine: „Creier bolnav, stomac bolnav“[292].

[FRICĂ ŞI BOALĂ]

Din acest moment şi pînă la capăt, avem documente – însemnările sale şi mărturii ale celor care l-au frecventat – care arată frica lui Cioran să nu dezvolte o maladie neurologică şi îngrijorarea sa pentru soarta propriului creier[293].

Orice îi poate periclita acest organ predilect: primăvara, care „îmi dizolvă creierul“[294], gripa, sinuzita, urechile înfundate, care îi pun o „greutate ce-mi apasă pe creier“ şi-l aduc la „semiidioţie cotidiană“[295].

După ce-şi conştienizează în mod acut problema, Cioran o descrie în sintagme apocaliptice: „dezagregare a memoriei“, „ceaţa ce mi se lasă pe creier“, „un vînt secetos mi-a răvăşit mintea“, „mintea nu-mi funcţionează“, „mintea îmi este *vătămată*“, „Abdicările creierului“, „Creierul mi se înceţoşează şi se întunecă“[296] etc., etc. El s-a autoobservat permanent, autodiagnosticîn-
du-şi, la 51 de ani, „răul de care sufăr“: „ramolire“[297]. Oboseala şi neatenţia le-a pus pe seama aceluiaşi proces de degradare mentală care „mă înspăimîntă“[298]. Alteori se recunoaşte cutreierat de „frici subite“ şi aşteaptă „ca soarta creierului să se hotărască“[299]. Sau, simţind că toată oboseala i s-a „concentrat“ în organul gîndirii, notează: „Ce mult mă tem, uneori, pentru viitorul creierului meu!“[300].

În final, de ce s-a temut nu a scăpat.

În anii care au urmat, el şi-a observat atent relaţia dintre organe şi umoare, pe de o parte, şi „starea creierului meu“, pe de altă parte, detestîndu-şi inactivitatea provocată de fiecare „abdicare a creierului“, de „Eclipse[le] zilnice ale memoriei[301]. El a recunoscut că „E nevoie de un anume curaj ca să înfrunţi toate simptomele astea“[302]. Întrebarea lui – similară cu a lui Kierkegaard, care voia să-şi corecteze deficienţele (sexuale) ale trupului prin voinţă – este: „Pînă unde poate lupta spiritul împotriva uzurii organismului?“[303]

[SĂ NE CRUŢĂM CREIERUL]

Programul de viaţă pe care acest excesiv şi l-a impus în lupta contra „uzurii organismului“, în special contra „uzurii“ şi „oboselii“ creierului, a fost unul ascetic. Aşa cum am văzut, el şi-a prescris o alimentaţie care să-i menajeze arterele şi creierul, ceaiuri calmante, plimbări, somn etc., toate în ideea:

„Să ne cruţăm creierul (sau mai curînd ce rămîne din el)“[304].

[TEROAREA]

Din cînd în cînd, notează cîte un detaliu încurajator, de pildă, că siesta „îmi pune mintea în funcţiune“[305]. Sau faptul că mama lui – de la care el a crezut neclintit că a moştenit toate bolile – dă semne „de decreptitudine“, dar n-a manifestat, pînă în ultima clipă, „nici o scădere mintală“[306]. Notînd că „Tot ce am în mine bun sau rău, tot ce sînt, îmi vine de la mama“[307], Cioran cu siguranţă spera că, la fel ca ea, nici el nu va intra într-un declin mental grav. Dar a trăit mai ales în panică, autosupraveghindu-se neîncetat:

„De cîţiva ani observ la mine eclipse de memorie, o lamentabilă incapacitate de a mă concentra, semne evidente ale unui ramolisment cerebral“[308].

Cînd nu-şi aminteşte numărul de cont bancar – şi, umilit, notează „consternarea“ funcţionarei[309] – cînd face „tot mai multe greşeli de neatenţie“, pe care şi le explică printr-o „dereglare profundă a sistemului de transmisie care e creierul“[310], cînd după nopţile insomniace simte că „frizez ramolismentul“, Cioran este terorizat. „Creierul trebuie menajat“, îşi repetă el, neajutorat şi fără încetare.

[CIORAN CAM BATE CÎMPII]

Cu siguranţă, Simone Boué a fost prima care şi-a dat seama că se întîmplă ceva şi l-a ajutat delicat să mascheze momentele de amnezie: „Cioran oboseşte repede, şi atunci Simone îi continuă gîndul“, observă semnificativ, în 18 decembrie 1991, Sanda Stolojan[311]. Cioran „a îmbătrînit, oboseşte repede“[312], povesteşte acelaşi lucru de mai multe ori, şi „începe să cam bată cîmpii“, observă tot Sanda Stolojan începînd cu iunie 1991, întrebîndu-se, cu uimire, dacă nu cumva este „un semn de ramolisment?“[313]. Un alt prieten al filosofului, Constantin Tacou, mi-a povestit cum, aşteptîndu-l pe Cioran la editura sa, de pe rue de Verneuil, s-a pomenit, după o lungă întîrziere, cu un telefon de la Cioran, care suna, stînjenit, dintr-un bistrou să-i spună că nu mai găseşte drumul. Parisul, devenit de-acuma prea mare şi prea periculos pentru el, a început curînd să-l înspăimînte, după cum observă Friedgard Thoma, care-i descrie „frica barbară“ de automobile[314] ce-l cuprinsese în final.

La revelionul 1991-1992, vrînd s-o întîmpine pe Friedgard Thoma, Cioran „încurcă lucrurile şi aşteaptă ore în şir pe un ger năpraznic la gară“, în timp ce fosta lui iubită ajunge cu bine în mansardă şi îl aşteaptă, cu Simone, amîndouă „îngrozite“[315].

[LA MORMÎNTUL PROPRIU]

În continuare, boala şi-a făcut de cap în capul lui Cioran. În minuscula sa mansardă sau în public, el are „un aer aiurit“ şi arată „îmbătrînit... cu un aer uşor decrepit“[316]. În 19 octombrie 1992, cînd Friedgard Thoma îl ia la plimbare, Cioran (care începuse să-şi uite aforismele preferate, legate de iubirea sa pentru Friedgard), o trage spre cimitirul Montparnasse, unde îşi avea pregătit mormîntul. Scena căutării mormîntului – care, într-adevăr, e mai greu de găsit decît altele, deoarece nu e lîngă alee,

ci în mijlocul unei parcele – e tulburătoare: Cioran „cunoaşte direcţia“, dar nu-şi nimereşte locul de veci, aşa că „se vîntură încoace şi încolo, clătinîndu-se pe picioare“, umblă repede şi „se tot împiedică“, pînă ce „se opreşte brusc în faţa unei plăci cenuşii de granit“, pe care nu e încă gravat nici un nume:

> „Este aproape sigur că această piatră pe care nu scrie nimic e a *lui*...“.

Şi-atunci, Cioran face ceva sfîşietor:

[LĂTRATUL]

> „...şi latră de două ori furios şi ameninţător la ea, două sunete îngrozitoare, întunecate şi complet imprevizibile îi ies din gură şi seamănă foarte bine cu un lătrat veritabil“.

În timp ce Friedgard Thoma îi recită un vers din Hölderin, el, mirat că pe placă nu scrie nimic,

> „cade în genunchi pe piatra aceea rîzînd tare şi disperat şi se loveşte cu palma peste frunte[317].

[UN CIORAN ATINS LA CAP]

În 5 martie 1993, Cioran a căzut în casă şi şi-a rupt un picior. Deodată cu femurul i s-a frînt însă şi ceea ce-i mai rămăsese din luciditate. Internat la spitalul său, Spitalul Cochin – în care stătuse de atîtea ori la coadă la ghişee pentru a-şi programa consultaţiile – Cioran e numai carcasa fragilă a ceea ce fusese. Friedgard Thoma şi Sanda Stolojan consemnează diversele faze prin care a trecut: el uită germana, în care începe cîte-o propoziţie dar nu mai ajunge s-o şi termine, amestecă limbile, împestriţînd franceza şi germana cu cîte-un cuvînt în româneşte; iar cînd Simone şi Friedgard, în vizită la el, pleacă, Cioran, regresat în faza infantilă, nu înţelege de ce nu-l duc cu ele[318]. Vizitîndu-l în 14 martie 1993 şi bucurîndu-se că bolnavul i-a vorbit în germană, apoi – „ceeace mi-a confirmat că mă recunoştea“ – în română, Sanda Stolojan a plecat totuşi abătută de la el, fiindcă „văzusem ceva de necrezut: Cioran atins la cap“.

[LABIRINTUL REGRESIEI]

Deşi doctorii au reuşit să-i vindece piciorul rupt, astfel încît filosoful a putut la un moment dat să părăsească şi patul, şi scaunul cu rotile, şi să umble[319], ei nu au reuşit să-i îndrepte şi spiritul. Cu o expresie „rătăcită *dar blîndă*“, Cioran îşi priveşte vizitatoarele „de undeva de foarte departe“, pierzîndu-se „tot mai mult în boală“[320], în labirinturile ei obscure. Uneori are crize de mînie şi agresează alţi pacienţi[321], e dezorientat spaţial şi nu mai ştie citi nici măcar titlul propriei sale cărţi, *Bréviaire des vaincus*, care-i este adusă direct de la tipar. Ultimul său limbaj de comunicare a fost privirea şi surîsul, după cum povesteşte un alt vizitator de-al său[322]. Dar de fapt „Cioran n’était plus Cioran“[323], recunoaşte partenera lui de-o viaţă.

[NATURA ANGELICĂ A LUI CIORAN]

Noica observa, în *Tratatul de ontologie*, că natura ultimă a lucrurilor se relevă cînd ele agonizează şi mor. Dacă ţinem cont de însemnările dnei Stolojan, în această umilitoare regresiune, Cioran şi-a revelat o *natură angelică.* Cu aceeaşi bună-creştere cu care Victoriţa Timaru, cea curtată de Cioran la începutul anilor ’30 la Ocna Sibiului, îşi ducea, pe patul de moarte fiind, mîna la gură cînd căsca, şi Cioran vrea să se scoale în picioare cînd intră o doamnă sau încearcă să rostească formulele de politeţe.

> „În ceaţa care-l învăluie acum nu l-a părăsit stilul primitor“,

observa Sanda Stolojan, adăugînd şi că el arată ca

> „un copil bolnav. Nimic la el nu te respinge [...]. Are în el ceva angelic“[324].

[UN SUSPIN UMAN]

În tinereţe şi la maturitate, Cioran exaltase regresiunea înspre timpul de dinaintea ivirii conştiinţei şi de dinaintea naşterii; acum însă, el este obiectul pasiv al unei asemenea regresiuni. Individualitatea lui este încet încet absorbită în oceanul viu al indiviziunii originare, în care el nu mai ştie nici cine este, nici cine îl vizitează – dar este fericit cînd primeşte cîte o vizită. De aici, el nu mai răspunde la stimulii cognitivi (la

cărţi sau la conversaţiile la care Simone, Aurel Cioran, Sanda Stolojan au continuat, firesc, să îl provoace), ci doar la semnele de afecţiune. Drept urmare, el doreşte *să atingă* persoanele care-i arată afecţiune şi îşi manifestă prezenţa prin suspinuri: „un suspin sfîşietor... profund uman“. Relu şi Simone sînt ultimii cu care comunică, prin priviri.

Cînd, în 28 martie 1994, moare Ionescu, Sanda Stolojan se întreabă de ce „calvarul“ lui Cioran continuă. În 20 iunie 1995, ea a putut să noteze în jurnalul său:

„A murit Cioran. Ar fi trebuit să spun: în sfîrşit?“

291 Cioran, *Caiete*, II, notă din 1968, p. 379.
292 Cioran, *Caiete*, I, p. 12, 16.
293 Presupun că în momentul cînd vor fi publicate şi celelalte *Caiete* ale lui Cioran, descoperite în toamna anului 2005, informaţiile despre evoluţia implacabilă a bolii Alzheimer la Cioran se vor înmulţi.
294 Cioran, *Caiete*, I, p. 55.
295 Cioran, *Caiete*, I, dec. 1963, p. 226.
296 Cioran, *Caiete*, I, p. 69, 102, 147, 170, 238, 298.
297 Cioran, *Caiete*, I, notă din 1962, p. 92.
298 Cioran, *Caiete*, I, dec. 1962, p. 145.
299 Cioran, *Caiete*, I, notă din 1963, p. 167.
300 Cioran, *Caiete*, I, apr. 1963, p. 176, 170.
301 Cioran, *Caiete*, I, 27 mai 1964, p. 254.
302 Cioran, *Caiete*, I, 27 mai 1964, p. 254.
303 Cioran, *Caiete*, I, 27 mai 1964, p. 254.
304 Cioran, *Caiete*, II, 15 dec. 1966, p. 150.
305 Cioran, *Caiete*, II, martie 1967, p. 201.
306 Cioran, *Caiete*, II, 18 oct. 1966, p. 124.
307 *Ibidem*, p. 125.
308 Cioran, *Caiete*, II, mai 1967, p. 224.
309 Cioran, *Caiete*, II, 16 oct. 1967, p. 241-242.
310 Cioran, *Caiete*, III, 24 sept. 1970, p. 219.
311 Sanda Stolojan, *Ceruri nomade*, *Jurnal din exilul parizian*, p. 95.
312 Sanda Stolojan, *Ceruri nomade, Jurnal din exilul parizianl*, p. 74.
313 Sanda Stolojan, *Ceruri nomade, Jurnal din exilul parizian*, p. 86.

314 Friedgard Thoma, *Pentru nimic în lume*, p. 145.
315 Friedgard Thoma, *Pentru nimic în lume*, p. 142.
316 Sanda Stolojan, *Ceruri nomade. Jurnal din exilul parizian*, 12 apr. 1992, p. 106, 108.
317 Friedgard Thoma, *Pentru nimic în lume*, p. 143-144.
318 *Ibidem*, p. 150.
319 Sanda Stolojan, *Ceruri nomade*, 28 nov. 1993, p. 159.
320 Sanda Stolojan, *Ceruri nomade*, p. 141, 142, 143.
321 *Ibidem,* p. 148.
322 Florea Pop, în Ovidiu Pecican, *Trasee culturale Nord-Sud*, Cluj, Ed. Biblioteca Apostrof, 2006, p.100.
323 Simone Boué, *Interview*, loc. cit., p. 40.
324 Sanda Stolojan, *Ceruri nomade*, p. 157, 149.

Boala incurabilă

„Oricum ar fi, viaţa-i lucru bun.“

Goethe, *Mirele*,

trad. de Ştefan Aug. Doinaş

[MITUL LUI CIORAN]

Convins că oamenii vor ajunge, cîndva, să lecuiască toate bolile, Cioran sublinia că asta nu va însemna lecuirea bolii de fond, a „răului nostru fundamental“: adică a morţii. Mitul personal al filosofului din Răşinari a fost al tinereţii fără bătrîneţe şi-al vieţii fără de moarte. Un mit arhaic, aşadar. În toată opera sa, de la *Pe culmile disperării* la *Convorbiri* şi la *Caiete*, Cioran, precum Făt-Frumos în pîntecele mamei sale, plînge după tinereţea veşnică şi după nemurire. Dacă fiul de-mpărat din *Tinereţe fără bătrîneţe şi viaţă fără de moarte* refuza, plîngînd, să se nască, Cioran, la 22 de ani, se considera „fugit de lume“, şi refuza întoarcerea, sub condiţia să fie scutit de bătrîneţe şi de moarte:

> „Şi atunci ai fugit de lume, convins de vremelnicia frumuseţii şi a tuturor splendorilor. Spus-ai: Nu mă voi reîntoarce pînă ce nu voi scăpa de naştere, de bătrîneţe şi de moarte“[325].

[BOALA FĂRĂ LEAC SAU MURITUDINEA]

Omul, repeta Cioran într-un interviu, nu poate vindeca boala fundamentală: „orice ar face, omul nu poate scăpa de

moarte“[326]. Aceasta este „răul nostru esenţial“, de care nici o „intervenţie omenească“[327] nu ne poate salva.

Nostalgia ne-naşterii şi „neajunsul“ de-a se fi născut, precum şi acuzaţia că lumea este produsul unui „demiurg rău“ vin, în cazul său (ca şi în acela al lui Eugen Ionescu[328]), din această boală fără leac: din muritudinea fiinţei umane, din insuportabilul „presentiment al muririi“[329]. E un „scandal“, este scandalul însuşi, ce-l face întruna pe Cioran să plîngă.

325 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 98.
326 Cioran, Convorbire cu François Fejtø, în *Convorbiri cu Cioran*, p. 227.
327 Cioran, *Caiete*, II, p. 217.
328 Vezi Marta Petreu, „Ghinionul de a te fi născut“, în *Ionescu în ţara tatălui*, ediţia a II-a, Cluj-Napoca, Ed. Biblioteca Apostrof, 2002, p. 162-174.
329 Cioran, *Pe culmile disperării*, p. 8.